

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Rahvusvaheliste suhete instituut

Euroopa uuringute õppetool

Evelin Marjamägi

**ÜLEVAADE TÄNASEST IMMIGRATSIOONIKRIISIST
EUROOPA LIIDUS NING EESTI MEEDIAS JA ÜHISKONNAS
VALITSEVATE HOIAKUTE DISKURSUSANALÜÜS**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Doktor Aksel Kirch

Tallinn 2015

Olen koostanud töö iseseisvalt.
Töö koostamisel kasutatud kõikidele teiste autorite töödele,
olulistele seisukohtadele ja andmetele on viidatud.

Evelin Marjamägi

(allkiri, kuupäev)

Üliõpilase kood: 124110

Üliõpilase e-posti aadress: evelin.marjamagi@gmail.com

Juhendaja professor Aksel Kirch:

Töö vastab bakalaureusetööle esitatud nõuetele

.....

(allkiri, kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees:

Lubatud kaitsmisele

.....

(ametikoht, nimi, allkiri, kuupäev)

SISUKORD

ABSTRAKT	5
SISSEJUHATUS	6
1. AASTATEL 2011–2014 TOIMUNUD EUROOPA RAHVASTERÄNDE TAGAMAARDE ANALÜÜS	8
1.1. Araabia kevad	8
1.1.1. Egiptus ja Tuneesia	9
1.1.2. Liibüa ja Süüria	10
1.2. Liibüa	13
1.3. Süüria	15
1.3.1. Süüria etniline mitmekesisus	15
1.3.2. Majandus	16
2. MILLISTE ÜHISTE POLIITIKATE ELLURAKENDAMISEGA PROOVIS EUROOPA LIIT RÄNDEPOLIITIKAT KONTROLLIDA AASTATEL 2009–2014	17
2.1. EL direktiivid	17
2.1.2. Varjupaigavaldkonda reguleerivad direktiivid	19
2.1.3. Lissaboni leping	19
2.2. Viimased muutused õigusaktide valdkonnas	20
2.3. Dublini pakt ja ülevaade ÜRO varjupaigakaitse alastest meetmetest	24
3. DISKURSUSEANALÜÜS KUI TEOREETILINE RAAMISTIK AVALIKU ARVAMUSE MUUTUSTE PEEGELDAJANA	26
3.1. Diskursusanalüüsi sissejuhatuseks	28
3.1.1. Valim	29
3.1.2. Vaatluses kasutatavate mõistete seletus	30
4. AVALIKU ARVAMUSE ARENGUETAPID IMMIGRATSIOONIKRIISI VALGUSES	32
4.1. Ühiskondlikud hoiakud	32
4.2. Domineerivad hoiakud meediatekstides	33
4.2.1. Ideoloogilised argumendid	34
4.2.2. Pragmaatilised argumendid	36
4.2.3. Strateegilised argumendid	38
4.3. Immigratsioonidiskursused	39
4.3.1. Ohu diskursus	39
4.3.2. Stereotüübid	41

4.3.3. „Meie” ja „nemad” konstruktsioon	42
5. JÄRELDUSED	44
KOKKUVÕTE	47
SUMMARY	49
KASUTATUD KIRJANDUS	51
LISAD	57
Lisa 1: Liibüa jaotatud erinevate võimukandjate vahel	57
Lisa 2: Süüria etniline mitmekesisus	58
Lisa 3: Diskursusanalüüsi kava.....	59
Lisa 4: Diskursusanalüüsi valim	60

ABSTRAKT

Uurimustöö eesmärk oli anda ülevaade praeguse rändekriisi tagamaadest Liibüa ja Süüria näitel ning immigratsioonist tulenevate mõjude alusel valitsevaid hoiakuid Eesti meedias ja ühiskonnas, kasutades diskursusanalüüsi metoodikat.

Töös oli käsitletud Araabia Kevade sündmusi, mille eesmärgiks oli luua demokraatlik Läänele omane liberalistlik kord ning teha lõpp autokraatlikule valitsusvormile. Selle tagajärjed olid aga Liibüale ja Süüriale laastavad ning viis need kaks riiki kodusõja lävele. Selline sündmuste areng on loonud soodsa pinnase terrorismi levikuks, mis sunnib inimesi oma kodumaalt lahkuma ja otsima varjupaika Euroopa Liidu liikmesriikides või naaberriikides. Euroopa Liit aga ei ole valmistunud massiliseks sisserändeks, mida tõestab praegune suutmatuse toime tulla piiride valvamisega ja liikmesriikide vaheline koostöö puudumine. Kuid massilise rände tagajärjed mõjutavad kõiki liikmesriike, ka Eestit. Peamiste tulemustena valitsevate hoiakute kohta Eesti Meedias ja ühiskonnas võib esiteks välja tuua, et vaadeldud perioodil (12.04.15-20.10.15) olid positiivset hoiakut kandvat artikleid ülekaalus. Kuid eestlaste seas valitsev suhtumine koostatud Saar Poll koostatud uuringus eestlaste valitsevad hoiakud pagulaste/immigrantide suhtes olid valdavalt negatiivsed. See avaldab omavahelise vastuolu, millest võib järeldada, et meediaartiklite sisu on kallutatud. Artiklites esinevad hoiakud tulid esile erinevate argumentatsioonide alusel, mida oli võimalik kategoriseerida ideoloogilisteks, pragmaatilisteks ja strateegilisteks. Väga levinud olid ideoloogilised ja pragmaatilised argumendid. Ideoloogilistest argumentidest tuli esile just solidaarsusele rõhumine, mis kohustab Eestit rändekriisi all kannatavaid ülekoormatud riike abistama omapoole valmidusega võtma vastu põgenikke ja ka rahaliselt toetama. Pragmaatilised argumendid olid enim levinud, kuna kuna praktilise kasu või kahju esiletoomine on lugejale hästi mõistetav. Sageli oli esile toodud tööjõuvajadus tulenevalt ühiskonna demograafilisest vananemisest ja majanduskasvu tegur. Lisaks võib veel ära märkida ohu diskursuse, mis võis tugevalt kinnistada eelarvamusi immigrantide/pagulaste suhtes ning mis omakorda võis mõjuda tolerantsuse kujunemisele. Levinud olid ideoloogiliste kaalutlustega argumendid, rõhutades ohtu kultuuri ja rahva säilimisele ning võimalikku terrorismi leviku ohtu riigis. Nendest argumentidest võib teha järelduse, et ühiskond on veelgi rohkem polariseerunud kui varasemalt. Samuti puudub usaldus valitsuse tegevuse vastu, mida on suurendanud veelgi varasemad sündmused tehtud otsuste osas (nt kooseluseaduse vastuvõtmine).

SISSEJUHATUS

Praegune immigratsioonikriis sai alguse 2014. aasta suvel, kui tulid esimesed teated paadipõgenikest, kellest enamiku moodustasid majanduspõgenikud Liibüast ja sõjapõgenikud Süüriast. Põgenikud avastati Vahemerelt Itaalia piirivalve poolt või ületasid nad Türgi-Kreeka maismaapiiri. See esmakordselt sedavõrd lühikese aja jooksul Euroopasse jõudnud inimmass – näiteks 2015. aasta 11 kuuga umbes 800 000 inimest – on vallandanud põhjalikud ja pikad diskussioonid nii Euroopa Liidu liikmesriikide (sh valitsuste) vahel kui ka ühiskonna tasandil tervikuna ning see moraalsete kohustuste vastutuskriis on tekitanud sügava usalduslõhe EL riikide ja nende kodanike vahele.

Euroopa Liit üritab järgida valitseva kriisi keskel teatud sügavamat loogikat ja pakub välja mitmeid lahendusi. Esimene võimalik käitumisviis nendest oleks võtta aluseks Dublini loogika, mis tähendab, et kõik asüülitaotlejad ELi ühises sisseränderus on selle riigi vastutada, kuhu nad jõuavad, ning teistel EL liikmesriikidel on võimalus varjupaigataotlus tagasi lükata ning saata sisserändajad esialgsesse sisserände riiki tagasi. Praktikas võib väita, et Dublini süsteem (täpsemalt Dublini regulatsioon 604/2013) ei hakanud kunagi päriselt tööle, sest see süsteem ei pakkunud toimivat lahendust EL liikmesriikide erahuvide ja ühenduse ühishuvi vahel, see ei kehtinud ka mõnedes riikides (Suurbritannias, Iirimaal ja Taanis). (Varjupaigaõigus ja Euroopa Liit 2015)

Dublinis kokkulepitud tagasivõtu reeglit võiks pidada Schengeni eeltingimuseks ja seetõttu seab selle reegli kaotamine ilmselt ohtu ka Schengeni kui ühenduse sisepiiride kaotamise printsiibi. Nimelt sisepiiride kaotamisega reaalselt kehtima hakanud inimeste vaba liikumist ühenduse territooriumil peetakse Schengeni viisavabaduse kokkuleppe jõustumisega 1995. a üheks Euroopa Liidu liikmesriikide integratsiooni põhisaavutuseks. (Pignal 2010)

Samal ajal pole kõigil ühenduse välispiiridel korralikku piirivalvet ja seepärast on näiteks Türgi-Kreeka maismaapiiri viie aasta jooksul ületanud hinnanguliselt 200 000 inimest, kellest suurem osa on tänaseks juba jõudnud Rootsi ja teistesse Skandinaavia maadesse.

Ilmselt on neid põhjusi, miks juba 2010. aastal märgatud negatiivseid tendentse ei suudetud pidurdada, mitmeid, eelkõige aga võiks rääkida EL välispiiride nõrgast valvamisest ja Süüria sõjaga kaasnenud põgeniketulva erakordselt suurest mahust, mille haldamisega ei saada hakkama.

Seoses põgenikekriisiga on meedias palju kajastust leidnud veel teinegi probleem, milleks on julgeolekuoht Euroopale. Põhjusi, miks selliseid oletusi tehakse, on mitmeid.

Esmane hirm on terroristliku rühmituse ISIS/Islamiriik ees. Mitmete allikate väitel on teada, et Euroopa riikidest (nt Prantsusmaa) on sadu, isegi tuhandeid inimesi suundunud võitlema ISIS-e ridadesse. Seega võib terroriohtu reaalseks pidada ja julgeoleku kontekstist lähtuvalt on määrava tähtsusega, kuidas liikmesriigid suudavad põgenikke Euroopa kultuuriruumi integreerida. Väärtuslikku aega kaotamata on vaja leida sobivaid lahendusi, sest kiired ja otsustavad meetmed aitavad olukorda Euroopas stabiliseerida.

Praeguse tekkinud kriisi tagamaad ulatuvad tagasi kaugemasse aega, mil Põhja-Aafrikast said 2011. aasta kevadel alguse revolutsioonilised sündmused.

Antud bakalaureusetöö uurimisprobleemiks on tänast Euroopat haarava immigratsioonikriisi tagamaad, vastuste otsimine olulisemate põhjuste kohta, mis on viinud Euroopa Liidu liikmesriikide vahel immigratsiooniteemalise kriisiseisundi tekkeni.

Töö uurimisprobleemile vastamiseks on püstitatud järgmised uurimisküsimused:

* Millised on trendid Euroopat haaranud rahvasterändes aastatel 2011–2014,

* Milliste ühiste poliitikate ellurakendamisega proovis Euroopa Liit rändepoliitikat kontrollida aastatel 2009-2014,

* Millised on valitsevad hoiakud Eesti meedias online-meedia artiklite põhjal ja ühiskonnas

Töö jaguneb neljaks suuremaks alateemaks. Esimene peatükk annab ülevaate Euroopat haaranud trendidest rahvasterändes aastatel 2011-2014. Teine peatükk keskendub Euroopa Liidu rändepoliitikale aastatel 2009-2014. Kolmas peatükk kirjeldab töö teoreetilist raamistikku. Neljandas peatükis leiab kajastust valitsevad hoiakud Eesti meedias ja ühiskonnas. Viiendas peatükis tuuakse välja töö järelduste osa.

1. AASTATEL 2011–2014 TOIMUNUD EUROOPA RAHVASTERÄNDE TAGAMAARDE ANALÜÜS

1.1. Araabia kevad

Araabia kevad või teisisõnu Araabia maade ülestõus tähendab protestilainet, mis sai alguse Tuneesiast. Araabia kevade sündmuste eesmärk ja lootus oli luua demokraatlik Läänele omane liberalistlik kord, mis teeks lõpu aastakümneid kestnud repressioonidele, korrupsioonile ja autokraatlikule valitsusvormile (Darwisheh 2014). Kuid protestilained ei suutnud algatada demokraatlike arenguid sellistes araabia riikides nagu Liibüa ja Süüria. Võimul olid diktaatorid, kes võtsid vastumeetmetena kasutusele vägivalda ja nii hukkus protestide käigus tuhandeid süütuid inimesi. Algselt rahumeelne liikumine muutus mitmes riigis diktaatorite vägivalda tõttu radikaalseks, aga samas on igas riigis ka omapärasid, mida tuleks lähemalt käsitleda.

Antud uurimustöö teemaga kõige enam seotud riigid on Liibüa ja Süüria, sest just nendest riikidest toimub massiline väljaränne Euroopa Liidu riikidesse. Neid kahte riiki lähemalt vaadeldes on võimalik paremini mõista immigratsiooniprobleemi Euroopas. Alljärgnevalt annan põhjaliku ülevaate Araabia Kevade sündmuste kaugemale ulatuvatest tagajärgedest – lahtipaiskunud migratsioonitult Euroopasse. Millal ja millistel asjaoludel selline põgenike liikumine algas ja kes aitasid sellele kaasa? Araabia kevade ülestõusudest Süürias ja Liibüas parema võrdluse saamiseks on ülevaatlikult välja toodud ka ülestõusu arengud Egiptuses ja Tuneesias.

Selleks, et välja selgitada, millistel asjaoludel selline põgenike liikumine algas, tuleb vaadelda ülestõusu ajal kehtivaid režiime, institutsionaalset raamistikku ja nendevahelisi suhteid riigiga ning nende omavahelist koosmõju. Samuti tuleb arvestada sotsiaal-kultuuriliste teguritega autoritaarse võimu all olevas ühiskonnas. (Darwisheh 2014, 2)

Sotsiaal-majanduslikud probleemid, mis eksisteerisid Egiptuses ja Tuneesias, eksisteerisid ka Liibüas ja Süürias (Lesch 2013, 64). Ülestõusud said alguse rahva rahulolematusest režiimi tegevusega.

Küsitlused on näidanud, et araabia riikide kodanikud soovivad demokraatiat, kuid demokraatia juurdumine araabia riikidesse on läbi ajaloo ebaõnnestunud. Seega tahavad inimesed kogeda demokraatlikku korda. Demokraatia nõuab rahvusliku ühtsuse eksisteerimist,

mis on valmis läbi tegema muutuseid. Inimesed peavad valmis olema ennast ühtse rahvusliku tervikuna defineerima. Seda võib väita Egiptuse ja ka Tuneesia kohta. Demokratiseerumine saab alata alles siis, kui vana režiim on lagunenu. Autoritaarsed režiimid kaotavad legitiimsuse majanduslike ja sotsiaalsete probleemide pärast, mida nad ei ole võimelised lahendama. (Weinberg 2013, 75)

1.1.1. Egiptus ja Tuneesia

Egiptus ja Tuneesia on näidanud eeskju teistele araabia riikidele pikaajalise tugeva rahvusliku identiteedi ja sotsiaalse homogeensusega. Erinevalt teistest araabia riikidest identifitseeris rahvas Egiptuses ja Tuneesias ennast ise riigina ning ei pidanud ennast imperialismi osaks nagu Liibüa puhul, kus rahvas ennast enne iseseisvumist rahvusena ei identifitseerinud. Liibüa riik sai alguse ÜRO otsusega, kus hääletati uue suveräänse riigi poolt ning ühendati kolm Põhja-Aafrika regiooni: endised Itaalia kolooniad, Prantsuse ja Briti mandaatalad. Nendest moodustati Liibüa riik, mis saavutas 1951. aastal täieliku iseseisvuse. (Simons 2003) Nende kahe riigi režiimid olid väheautoritaarsed, kuid riigi institutsionaliseerimine jõudis piisavalt kõrgele tasemele, et oli võimalik eristada tsiviilasutusi riigi omadest isegi enne postkoloniaalsete režiimide teket. Selle tulemusena režiimid ei politiseerinud kodanikuühiskonda ega riigi institutsioone sinnamaani, et need oleksid teeninud ainult režiimi ideoloogiaid ja huve. Veelgi enam, sõjavägi teenis pigem rahvuslikke kui ainuüksi režiimi huve (sellist olukorda Süürias ei eksisteeri, kus võimustruktuur põhineb lähiringkonda kuuluvatest isikutest). Teatud ulatuses võimaldas eraldatus kiiresti ületada ülestõusu esimese faasi, mis lõppes valitsejate kukutamise, kuna neil kadus institutsioonide ja sõjaväe toetus. (Darwisheh 2014, 2–3)

Tuneesias ei olnud pärast president Ben Ali tagasiastumist tugevaid riiklikke juhtfiguure ning tekkis vajadus institutsioonide järele, mis tegeleksid uute pluralistlike poliitiliste süsteemidega. Ühine pühendumine demokraatlikele reeglitele ja vana režiimi institutsioonide kaotamine julgustas poliitilist eliiti aktsepteerima kaasavat poliitikat, mis lubaks kõigil poliitilistel jõududel valimisprotsessist kasu saada. (Ibid., 6–7)

Egiptuses suutsid pärast president Muhammad Hosni Mubaraki kukutamist islamistlikud ja mitteislamistlikud jõud oma ideoloogilised erimeelsused kõrvale heita ja lõpetasid riigi reformistidena, mitte revolutsionääradena. Nad jagasid läbikukkumist, et minna

edasi kiire, kuid vigase üleminekuga, suunates fookuse ülestõusult ehk võitluselt riigiga võitlusele iseendaga. (Ibid., 11)

1.1.2. Liibüa ja Süüria

Ülestõusud Süürias ja Liibüas ei viinud kaugeltki selliste positiivsete muutusteni, nagu seda võis näha Egiptuses või Tuneesias (Darwisheh 2014, 12). Autoritaarne valitsemine Süürias sarnanes Muammar Gaddafi valitsemisele Liibüas, mis ei investeerinud riiki kui institutsiooni ega riigi ülesehitamisse (Ibid., 15). Erinevalt Egiptusest ja Tuneesiast hoidsid nii Süüria kui ka Liibüa presidendid tugevalt võimust kinni ning ei soovinud muutusi režiimis.

Rahval puudus võimalus väljendada oma rahulolematust sõnavabaduse kaudu või meedia vahendusel. Esialgu rahumeelsed ülestõusud arenesid vägivallaks ja kodusõjaks ressursside ja võimu pärast. Mõlema riigi revolutsioonilistes arengutes on siiski ka erinevusi. (Ibid., 17)

Liibüas suruti otseste repressioonidega maha poliitilise pluralismi väljundid ja kodanikuühiskond (sh islamistid) (Ibid., 16). Liibüa ühiskond toetus igapäevatoimetustes (nagu toidu hankimine ja teenustele ligipääs) tugevalt sugulussidemetele, mis kujundas kontsentreeritud ja erakordse võimustruktuuri. Sellise võimustruktuuri säilitamiseks manipuleeris ja nõrgestas president Muammar Gaddafi ühiskonda hõimuvaheliste suhete, geograafilise asukoha ja ühiskondliku klassi alusel. Lisaks nõrgestas ja jagas ta ka riiklikke institutsioone, et välistada ühe liigset tugevnemist. Isegi sõjavägi oli tahtlikult hoitud nõrgana, alavarustatu ja depolitiseerituna. Seetõttu lõhenes sõjavägi ülestõusu ajal kiiresti. Kriisi eskaleerudes hülgasid riigiasutused režiimi, millega neil oli nõrk side. (Ibid., 15–16)

Repressiivset meetodit kasutas Gaddafi ka Aafrikast pärit migrantide ja põgenike suhtes, kes soovisid Liibüa kaudu üle Vahemere Euroopasse jõuda (Taub 2015). Liibüasse jõudnud sisserändajad vangistati politseijõudude poolt ning sageli saadeti immigrandid mitmeks kuuks sunnitööle. Sellises situatsioonis oli neil kolm võimalikku varianti: maksta ettenähtud lunaraha, lasta end kohalike ettevõtete poolt sunnitööliseks palgata või põgeneda. Viimastel aastatel on üha sagedasemaks saanud peredelt väljapressimine inimröövi kaudu. (Aziz et al. 2015, 44) Pärast president Gaddafi surma nõrgenes julgeolekuolukord ning Liibüa sai põgenike jaoks transiitriigiks (Ibid., 28). Suur hulk Lääne-Aafrika ja Süüria kodanikke üritasid ületada Sahara kõrbe, et jõuda Liibüasse ja lõpuks Euroopa kallastele, otsides sealt rahvusvahelist kaitset (Ibid., 22).

Liibüa president Muammar Gaddafi järgsel valitsusel puudus tugev institutsionaliseeritud režiim, mis kannaks järjepidevust täidesaatva institutsiooni ja üleminekuvalitsuse vahel. See on veelgi süvendanud klassidevahelist lõhet. (Darwisheh 2014, 16)

Kokkuvõtlikult öeldes tekkis Liibüas olukord, kus nõrgana hoitud sõjavägi ja institutsioonid pöördusid valitseva režiimi vastu, mis lõppkokkuvõttes aitas kukutada president Gaddafi võimult. Kuid tugeva institutsionaliseeritud režiimi puudumine ei aidanud käivitada riigis demokraatlikke protsesse, nagu juhtus Egiptuses ja Tuneesias. Tagajärjeks oli erinevate poliitiliste jõudude rivaalitsemine, terrorismi ja mässuliste relvarühmituste levik, kes soovisid võimu enda kätte haarata ja välistasid sellega igasuguse demokraatliku arengu. Nõrgenenud valitsus ei ole suutnud ka merepiiri valvet tugevana hoida ning Liibüa on saanud peamiseks transiitriigiks, kus erinevatest Aafrika riikidest ja sõja eest põgenevad inimesed Euroopasse liiguvad.

Süüria poliitiline süsteem on institutsionaalselt suletum kui teised autoritaarsed araabia režiimid (Darwisheh 2014, 13). Bashar al-Assadi režiim põhineb sidusa eliidi võimustruktuuri säilitamisel, mis allub otse riigiinstitutsioonidele; sidusal ettevõtte struktuuril, mis on režiimist ning vägivald kasutamisel režiimi kaitseks. Seetõttu on Süüria praktiliselt immuunne igasugustele muutustele (Ibid., 14).

Araabia kevad oli muutnud perspektiive ja tavaliste inimeste nõudmiste taset. Süüdistades ülestõusus vandenõuteooria nähtamatuid jõude, eitas valitsus tegelikke sotsiaal-majanduslikke ja poliitilisi probleeme ning kasvavat rahulolematust süürlaste seas (Lesch 2013, 82). Rahvas soovis kuulda tõe tegeliku olukorra kohta ja näha koheseid reforme olukorra muutmiseks. Süüria valitsus eiras rahva soove ning kasutas protestijate vastu repressiivseid meetmeid, nagu sõjavägi. Protestide laienedes ja intensiivistudes suurenes ka valitsuse reageering. Iga päevaga tapeti üha enam rahumeelseid protestijaid. (Ibid., 94) Demonstratsioonid leidsid aset just vaesemates piirkondades, mis olid majanduslikult vähearenenud ja marginaliseerunud. Sellist režiimi ei ole siiani olnud võimalik vaatamata protestidele paindlikult muuta. (Darwisheh 2014, 14)

Kõigele vaatamata peitub laialdane ja ebaloogiliselt kõlav ustavus režiimile hästi treenitud ja lojaalsetes sõjaväeüksustes ning turvateenistuse kasutamises nagu näiteks neljas soomusdiviis. Hoolikalt valitud liidrid kuuletuvad ohvitseridele, kes kuuluvad presidendi enda perekonda või lähiringkonda. (Ibid., 13)

Liibüa praegune valitsus, mis ei ole piisavalt võimekas, et taastada rahva ühtsustunnet, ning siiani kehtiv Süüria Bashar Al-Assadi autoritaarne režiim on loonud ideaalse pinnase terrorismirühmituste nagu Islamiriik – *Islamic State* või *Islamic State of Iraq and Syria*, lühendatult *IS*, *ISIS* või *ISIL* – levikuks. 2014. aastaks kontrollis ISIS kolmandikku Süüria territooriumist ning enamikku gaasi ja nafta tootmisest, kehtestades ennast valitsusvastase jõuna. 2015. aasta veebruaris võtsid ISILi väed üle Liibüa linna Sirte. (Morajea, Cunningham 2015) Islamiriik on kuulutanud sõja kõigile, kes julgevad neile vastu seista (Michael 2014). See on vallandanud kokkupõrked terroristide, mässuliste gruppide ja valitsuse vahel, peamisteks kannatajateks on aga tsiviilelanikud. Tagajärgedeks on laialdased humanitaarkriisid. Liibüast ja Süüriast on saanud suurima põgenikearvuga riigid, kust inimesed põgenevad valitseva kaose, vaesuse ja repressioonide eest.

Hiljuti avaldatud ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Ameti (UNHCR – *The UN Refugee Agency*) andmete põhjal on rahvusvahelist kaitset otsivate inimeste hulk märkimisväärne. Türgi on praegu riik, kellel on kõige laiem kontingent põgenikke üle maailma: 2015. aasta jaanuariks oli registreeritud üle 1,5 miljoni Süüria põgeniku ja umbes 91 470 teistest regioonidest pärit varjupaigataotlejat. (Turkey... 2015)

Kodusõja tagajärjel on Süüria muutunud täielikult humanitaarabist sõltuvaks riigiks. Süüriast on saanud kõige suurema põgenike arvuga riik, mis on kaasa toonud tänase maailma suurima humanitaarkatastroofi, kus humanitaarabi vajab hinnanguliselt 10,8 miljonit inimest. Süürias endas on 6,5 miljonit sisepõgenikku (*Syrian Arab Republic...* 2015). Üle 4 miljoni inimese elab pagulasena naaberriikides Liibanonis, Jordaania, Türgis ja Iraagis. (Süüria 2014)

Poliitilise ebastabiilsuse ja konflikti mõju on laastav. Sisepääsu piirangute tõhustamise tõttu naaberriikidesse on Süürias vägivalda all kannatavatel inimestel konfliktipiirkondadest järjest keerulisem põgeneda. (Aziz et al. 2015, 27) Karmimad regulatsioonid on kaasa toonud suurenenud inimkaubandusteenused, mis panevad inimesi oma eluga riskima, võttes ette ohtliku teekonna Euroopasse (Ibid., 31). 2015. aasta augusti seisuga on umbes 300 000 inimest põgenenud üle Vahemere Euroopa Liidu riikidesse (*Crossings of...* 2015). Süüria konfliktis on hukkunud üle 220 000 inimese (Jones, Shaheen 2015). Suurem osa infrastruktuurist on hävinenud ning 80 protsenti inimestest elab allpool vaesuspiiri (Süüria 2014).

Liibüas on sõja tagajärgedeks sagedased elektrikatkestused, ettevõtted on paigalseisus ning riigi suurima vara – nafta müügitulud on vähenenud 90 protsendi võrra (Anderson 2015). 2013. aastal oli konfliktis hukkunuid umbes 25 000 – 30 000 (Suurkask 2013). 2014. aasta

seisuga jõudis Liibüast Itaaliasse umbes 60 000 põgenikku (*World Report...2015*). Itaalia on päästnud Vahemerelt 2014. aastal 170 000 inimest (*The sea route... 2015*, 11).

Kokku on 2015. aasta juulikuu seisuga Euroopasse jõudnud üle 500 000 sõjapõgeniku ning umbes 3000 inimest on hukkunud Vahemerd ületades (*Crossings of... 2015*). Jätkuv põgenikevool Süüriast, Liibüast ja nende naaberriikidest tekitab enneolematu väljakutse Euroopa riikidele, tuues välja nende piiratud võimalused koordineeritult ja efektiivselt reageerida (Aziz et al. 2015).

1.2. Liibüa

Liibüa konflikt sai alguse 2011. aastal, kui algasid esimesed kokkupõrked protesteerijate ja valitsusele alluvate vägede vahel. Pidevad tänavarahutused eskaleerusid edasi kodusõjaks. See tõi endaga kaasa välismaiste (USA, Euroopa Liit ja Venemaa) sõjaliste jõudude sekkumise konflikti. Kodusõda lõppes ametlikult president Muammar Gaddafi surmaga 2011. aasta oktoobris. Protestide eesmärgiks oli võidelda inimõiguste rikkumise, poliitilise korrupsiooni ja Muammar Gaddafi režiimi vastu. Järgnevalt toon välja Liibüa sündmuste peamised riigisisised põhjused, mis töid inimesed tänavatele meelt avaldama.

Üheks olulisemaks konflikti põhjuseks on noorte suur tööpuudus. Alates 2011. aastast on olukord järjest halvenenud, ulatudes 2014. aastal 27,9 protsendini (Gaub, Laban 2015, 19). Miljonid noored pole leidnud tähendusrikast või üldse mingisugust töökohta. Valitsus pakub ülikooli lõpetanud noortele tööd erialadel, mille järele on vähe nõudlust. Lisaks takistab liigne bürokraatia eraettevõtetal oma äritegevuse edendamist. (Weinberg 2013, 64) Liibüa töajutur keskendub avalikule sektorile, mis palkab üle 80 protsendi ametlikust tööjõust ning erasektor palkab vaid 4 protsenti liibüalasi. Valitsuse poolt lubatavad suured palgad ja hüved on andnud noortele kõrged lootused ning see on viinud suurte palgaootusteni ülikooli lõpetanute seas. Selle tagajärjel on töötuse tase jäänud püsima kogu riigis. (MENA... 2014) ÜRO *Araabia Inimarengu Aruanne 2012* märgib tööstustoodangu mahajäämust. Peale nafta toodavad erinevad regioonid vähe kaupu, eriti teistesse piirkondadesse eksportimiseks. (Weinberg 2013, 64)

Teiseks oluliseks põhjuseks võib pidada etnilist mitmekesisust, mis teeb konflikti lahendamise veelgi keerulisemaks. Näiteks Liibüas on hinnanguliselt 140 hõimu, millest 20–30 on arvatud olevat tõeline mõju toimuval. Igas piirkonnas domineerib erinev hõim.

(*Popular protests...* 2011, 11) Riigid moodustavad geograafiliselt piiritletud üksused, kuid vaid vähesed sarnanevad rahvusriigile, kus rahvastikust on kujunenud ühtne kogukond, kes on riigile lojaalsed. Enamik Liibüa elanikkonnast sõltub oma hõimusedemetest, et enda õigusi säilitada, kaitset saada ja isegi töökohta leida. (Weinberg 2013) Araabia kevade ülestõusude tagajärjena toimub tänaseni võimuvõitlus erinevate religioossete ja kultuuriliste vaadetega etniliste gruppide vahel, kes soovivad saavutada kontrolli Liibüa üle. Järgnevalt on välja toodud viis peamist rivaalitsevat gruppi, kes soovivad kontrolli riigis enda kätte haarata.

- Rahvusvaheliselt tunnustatud Liibüa valitsus – tuntud ka kui Tobruki valitsus – sai võimule demokraatlike valimiste tulemusena 2014. aastal. Sellele valitsusele kuuletub kindral Khalifa Haftari eestvedamisel Liibüa armee, mida toetavad õhurünnakutega Egiptus ja Araabia Ühendemiraadid. Liibüa valitsusel on kontroll kõige idapoolsema linna Tobruki üle. (Stephen 2014)
- Nende rivaaliks on Uus Üldine Rahvuslik Kongress; islamistide valitsus, mis asub pealinnas Tripolis ja mida juhib Moslemi Vennaskond (poliitiline liikumine). Neid toetab laiem islamistide koalitsioon, mis on tuntud nime all Liibüa Koit (*Libya's civil...* 2015). Neil on Katari, Sudaani ja Türgi toetus (Stephen 2014).
- Iraagi Islamiriik ja Liibüa idaprovintsid on sõjaline islamistide grupp (ISIL), mis on aktiivne Liibüas (*Libya violence...* 2014). Sinna kuuluvad Liibüa džihadistid, islamistid ja paljud relvarühmituse liikmed Süüriast (Joscelyn 2014). Ühendus loodi 2014. aastal ning seda juhib Abu Bakr al Baghdadi. Sellel ühendusel on kolm haru: Barqa idas, Fezzan lõunas ja Tripolitaania läänes (Schmitt, Kirkpatrick 2015). Nad on kujunenud kolmandaks jõuks Liibüa valitsuse ja Üldise Rahvusliku Kongressi kõrval (Pack, Toaldo 2015).
- Ghati tuareegide relvarühmitused kontrollivad kõrbealasi Edela-Liibüas.
- Kohalikud väed Mišrātahi piirkonnas, mis kontrollivad linnu Bani Walid ja Tawergha.

Täpsustav joonis on toodud lisa 1 all.

1.3. Süüria

Süürlased on põlgusega hoidunud tegevustest, mis loovad ebastabiilsust ja kaost. Nende naabrid Liibanon ja Iraak olid elavaks näiteks, kuidas etniliselt ja religiooselt mitmekesine elanikkond nagu see Süürias eksisteeris võib poliitilise segaduse tõttu riigis kehtiva ühiskondliku ülesehituse vägivaldselt lõhkuda. (Lesch 2013, 50)

Bashar al-Assad kasutas oskuslikult ära ühiskonnas eksisteerivaid vähemusrahvuste hirne, võimalikku sunni moslemite (65 protsenti elanikkonnast) poolse repressiivse võimu rakendamist ja ebastabiilsuse loomist riigis. Sellega tagas president Bashar al-Assad endale 20–30 protsendilise lojaalse toetajaskonna riigis. (Ibid., 51) Kuid 2011. aastal levis informatsioon ülestõusust teistes araabia riikides sotsiaalmeedia vahendusel kiiresti ning valitsusel ei olnud võimalik seda kontrollida. 2011. aasta märtsis jõudsid rahutused paratamatult ka Süüriasse. (Ibid., 48) Ülestõusud eskaleerusid kiirelt kodusõjaks, mis kestab tänaseni, ning sarnaselt Liibüa konfliktile on ka Süüria kodusõtta sekkunud mitmed välisriigid, et olukorda riigis stabiliseerida. Erinevalt Liibüast on president Bashar al-Assad suutnud kõigest hoolimata võimul püsida. Sarnaselt Liibüale toon järgnevalt välja põhjused, mis tekitasid inimestes rahulolematust ja viisid protestideni riigis.

1.3.1. Süüria etniline mitmekesisus

Sarnaselt Liibüale on ka Süürias mitmeid erinevaid etnilise ja religioosse taustaga kogukondi. Riigis elavast 19-miljonilisest rahvastikust moodustavad sunniidid 65 protsenti, alaviidid 12 protsenti, kristlased 10 protsenti, kurdid 9 protsenti, drused 3 protsenti (see on juba kokku 99%), lisaks on veel esindatud beduiinid ja assüürlased. Selline demograafiline jagunemine on veelgi keerulisem, kuna toimub ka grupisiseseid jagunemisi. Näiteks kristlased jagunevad omakorda üheteistkümnesse eraldiseisvasse sekti. Sarnaselt teiste riikidega pole täpsem jagunemine mitte niivõrd religioosne ega etniline, vaid poliitilis-ideoloogiline, sest nimelt moslemeid tahaks poliitika seostada religiooniga nende vastu. (*Syria's Ethnic...* 2012)

Režiimile lojaalse valitsuse ja sõjaväe vastu on tekkinud mitmeid opositsioonilisi rühmi, kes soovivad Bashar al-Assadi võimult kukutada. Kuid Süüria mässulised on liibüalastest palju enam killustunud ja kontrollivad vaid väga väikeseid alasid Süürias. (Männik 2012)

Täpsema ülevaate saamiseks on lisatud joonis lisa 2 all.

1.3.2. Majandus

Süüria olematu majanduskasv ja samas suur sündimus tekitavad riigis jätkuvat tööpuudust ning vaesust. Süüria sõltub suuresti naftast ning põllumajandusest, millest viimane moodustab veerandi SKP-st ning töajõust. Tööpuuduse kõrge tase ulatub keskmiselt 20 protsendini. 22 miljonist Süüria elanikust on 60 protsenti alla 25-aastased noored. Noorte hulgas on töötuid veelgi enam, 53 protsenti naiste seas ja 67 protsenti meeste seas. Samas on iive 2,5–3 protsenti ja selliselt ei jõua Süüria majandus rahvastiku kasvule järele. (Lesch 2013, 62)

Majanduslike raskuste tõttu elab 2010. aasta seisuga 30 protsenti elanikest allpool vaesuspiiri ning 11 protsenti allpool toimetulekupiiri. Eriti teravalt on Bashar al-Assadi võimul oleku ajal esile tulnud ebavõrdsus jõukuse jaotumises. Vastuvõetud majandusreformid on tekitanud pigem suuremat tööpuudust ning veelgi rikkamaks muutnud neid, kes on režiimiga poliitiliselt või perekondlikult seotud. Kõige märkimisväärsimaks negatiivseks teguriks Süürias on sõjategevus ja sellega kaasnev üldine korrupsioon ja ebastabiilsus riiklikus korralduses. (Lesch 2013, 63)

2. MILLISTE ÜHISTE POLIITIKATE ELLURAKENDAMISEGA PROOVIS EUROOPA LIIT RÄNDEPOLIITIKAT KONTROLLIDA AASTATEL 2009–2014

2.1. EL direktiivid

Tulevikku suunatud ja tervikliku, solidaarsusel ja vastutusel põhineva Euroopa rändepoliitika väljatöötamine on endiselt Euroopa Liidu keskne eesmärk. Sel põhjusel võttis Euroopa Ülemkogu vastu uue mitmeaastase programmi, mida nimetatakse Stockholmi programmiks ning mida kohaldati ajavahemikul 2010–2014. (Stockholmi programm... 2009, 2)

Euroopa Liit peab varjupaigapoliitikat väga oluliseks ning on loonud Euroopa ühise varjupaigasüsteemi, mis kuulub Euroopa Komisjoni poliitiliste prioriteetide hulka. Lähtudes Euroopa Liidu pädevuste jaotuse põhimõttest, kuulub varjupaigapoliitika suurel määral Euroopa Liidu pädevusse. Liikmesriikide pädevuse alla kuulub aga sisserändepoliitika, sealhulgas küsimus, kui palju välismaalasi töötamise või õppimise eesmärgil liikmesriikidesse lubada. (Varjupaigaõigus ja Euroopa Liit 2015, 2)

2009. aasta Stockholmi programmi resolutsioonis nõudis Euroopa Parlament tungivalt, et integratsiooni-, sisserände- ja varjupaigapoliitika põhineks põhiõiguste täielikul austamisel ja mõistis hukka nii tagasisaatmise kui ka kollektiivsed väljasaatmised riikidesse, kus toimuvad inimõiguste pidevad rikkumised (Stockholmi programm... 2009).

Alates Lissaboni lepingu jõustumisest on Euroopa ja liikmesriikide parlamendid sisserände küsimusi käsitlevate uute õigusaktide vastuvõtmisesse aktiivselt kaasatud olnud. Euroopa Parlament on nõudnud õiguslike vahendite väljatöötamist kolmandate riikide kodanike vastuvõtmise osas, sh eelkõige ebaseadusliku sisserände ajendeid vähendavate meetmete väljatöötamist. Euroopa Liidu eesmärgiks on luua tasakaalustatud alus ebaseadusliku sisserände vastu võitlemiseks. Rändevoogude nõuetekohase juhtimise eelduseks on liikmesriikides elavate kolmandate riikide kodanike õiglane kohtlemine, ebaseadusliku sisserändega võitlemise meetmete tõhustamine ja tihe koostöö kolmandate riikidega kõikides valdkondades. (Chateau 2015)

2.1.1. Varjupaigaõiguse arengud Euroopa Liidus

10. detsembril 1948. aastal võttis ÜRO peassamblee vastu inimõiguste ülddeklaratsiooni. Seda võib pidada esimeseks rahvusvahelisel tasandil varjupaigataotlejate õigusi puudutavaks õigusaktiks, mille artikkel 12 sätestab iga inimese õiguse tagakiusamise eest teistes riikides varjupaika otsida ja seda varjupaika kasutada. (Varjupaigaõigus ja Euroopa Liit 2015, 2).

Ametlikult võib pidada rahvusvahelise õiguskorra alusepanijaks 1951. aastal vastu võetud Genfi pagulasseisundi konventsiooni ja 1967. aastal vastu võetud New Yorgi protokoll. Lähtudes mõlemast ametlikust dokumendist on varjupaiga saamine inimese põhiõigus ja selle võimaldamine rahvusvaheline kohustus. Eesti ratifitseeris Genfi konventsiooni (kokku on selle ratifitseerinud 145 riiki) ja New Yorgi protokoll (kokku on selle ratifitseerinud 146 riiki) 1997. aastal ning nende täitmist jälgib ÜRO Pagulasagentuur (edaspidi UNHCR). (Ibid., 2)

Varjupaigapoliitika õiguslikud alused tulenevad Euroopa Liidu toimimise lepingu (edaspidi ELTL) artiklitest 67 ja 78 (Ibid., 2).

ELTL artikli 78 lõike 1 kohaselt arendab Euroopa Liit välja varjupaiga, täiendava kaitse ja ajutise kaitsega seotud ühise poliitika. Euroopa Liidu eelpool nimetatud ühise poliitika eesmärk on tagasi- ja väljasaatmise lubamatuse põhimõtte järgimine ja sobiva seisundi loomine kõikidele kolmandate riikide kodanikele. (Ibid., 2)

9. oktoobril 2015. aastal võõrustasid EL välis- ja siseministrid esmakordselt Lääne-Balkani riike ja Süüria naaberriike Türgit, Jordaaniat ja Liibanoni, et võidelda kasvavate pingete vastu seoses migrantide ja põgenike sissevooluga (Zalan 2015a). Üle 320 000 inimese on alates selle aasta algusest ületanud Ungari piiri, neist enamik suundub edasi Austriasse ja Saksamaale. Tšehhil ja Slovakkial on plaanis saata Ungari-Serbia piirile 50 politseinikku, Poolal 50–60 ja Tšehhil omakorda lisaks 100 sõjaväelast. Piiri eraldab alates 15. septembrist okastraadiga tara. (Zaran 2015b)

Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikli 18 järgi tagatakse varjupaigaõigus Genfi konventsiooni ja protokoll sätete ning Euroopa Liidu lepingu ja ELTL kohaselt. Harta artikliga inkorporeeritakse Genfi konventsiooni ja New Yorgi protokoll sätete põhimõtted Euroopa Liidu õigusesse. (Varjupaigaõigus ja Euroopa Liit 2015, 2)

2.1.2. Varjupaigavaldkonda reguleerivad direktiivid

Varjupaigamenetluse direktiiv (Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2013/32/EL), mis sätestab miinimumtingimused menetlusele, millega tuvastatakse, kas varjupaigataotleja kvalifitseerub rahvusvahelisele kaitsele. Direktiivis sätestatakse muuhulgas ka see, kuidas varjupaika taotleja, kuidas toimub taotluse läbivaatamine, millist abi antakse varjupaigataotlejale, kuidas otsust vaidlustada, kas edasikaebamine võimaldab isikul jääda riigi territooriumile, mida saab teha, kui taotleja end varjab ja kuidas käsitleda korduvaid taotlusi. (Varjupaigaõigus ja Euroopa Liit 2015, 3)

Vastuvõtutingimuste direktiiv (Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2013/33/EL) sätestab miinimumstandardid taotlejate vastuvõtmisele ajaks, kui nad ootavad oma taotluse läbivaatamist ja otsust selle kohta. Direktiiviga reguleeritakse taotlejate juurdepääsu eluasemele, toidule, arstiabile ja tööhõivele, samuti meditsiinilisele ja psühholoogilisele abile. (Ibid.)

Miinimumnõuete direktiiv (Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2011/95/EL) sätestab rahvusvahelise kaitse andmise põhjused. Direktiiv sätestab kaitse tagasi- ja väljasaatmise eest, taotleja õigused seoses elamislubade ja reisidokumentidega, juurdepääsuga tööturule, haridusele, sotsiaaltoetustele, tervishoiuteenustele, majutusvõimalustele ja integratsioonivahenditele. Direktiivis on kirjas ka erisätted laste ja haavatavate isikute kohta. (Ibid.)

2.1.3. Lissaboni leping

1. detsembril 2009. aastal jõustus Lissaboni leping, mille eesmärgiks oli muuta EL demokraatlikumaks ja tõhusamaks, et globaalsete probleemidega tegelemisel suudetaks olla üksmeelsed (ELi aluslepingud.... 2015).

Lissaboni Leping toob varasemast enam esile vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajaneva ala loomise. Õiguslik alus on Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklite 79 ja 80 alusel (Chateau 2015).

Lissaboni lepingu kohaselt juhindutakse sisserändepoliitika kavandamisel ja elluviimisel „solidaarsuse ning vastutuse, sealhulgas finantskoormuse liikmesriikide vahelise õiglase jagamise põhimõtetest” (ELi toimimise lepingu artikkel 80) (Ibid.). Solidaarsuse

põhimõtte järgimine on osutunud keskseks ka rändekriisiga toimetulekul, millest lähtutakse otsuste tegemisel.

2.2. Viimased muutused õigusaktide valdkonnas

Lähitulevikus on plaanis läbi vaadata mitu olulist sisserände- ja varjupaiga küsimust reguleerivat direktiivi.

Seaduslik ränne

Direktiivi 2009/50/EÜ alusel võeti kasutusele Euroopa Liidu sinine kaart. ELi sinise kaardi kavaga koostati meetmepakett, mis hõlmas võrdset kohtlemist liikmesriigi töötajatega, soodsaid tingimusi perekondade taasühinemiseks ning ELi sisest liikuvust, et meelitada ELi kõrge kvalifikatsiooniga töötajaid. Mõned liikmesriigid näevad probleemina perekondade taasühinemist käsitlevate siseriiklike menetluste kuritarvitamist ning on esile tõstnud vajaduse see probleem lahendada. (Chateau 2015) Komisjon kavatseb ettepaneku teha kehtiva süsteemi muutmiseks, sest see toimib tegelikult ainult väga vähestes liikmesriikides. Esimese kahe aasta jooksul anti välja vaid 16 000 sinist kaarti, kusjuures üks liikmesriik andis neist välja 13 000. (Komisjoni teatis... 2015, 15)

Ühtse loa direktiiviga 2011/98/EL viiakse kolmandate riikide kodanike jaoks sisse ühtne lihtsustatud taotlemismenetlus elamis- ja tööloa saamiseks liikmesriigis ning sätestatakse ühtsed õigused, mis tuleb seaduslikult riigis viibivatele sisserändajatele tagada. Direktiivi esimese rakendamisaruarande koostamise tähtaeg on 2016. aasta detsember. (Chateau, 2015)

2003/109/EÜ nõukogu direktiiv reguleerib niisuguste kolmandate riikide kodanike staatust, kes on Euroopa Liidus pikaajalised elanikud. Seda direktiivi muudeti 2011. aastal, et laiendada selle ulatust pagulastele ja teistele rahvusvahelise kaitse saajatele. (Ibid.)

Integratsioon

Direktiivis 2003/86/EÜ esitatakse perekonna taasühinemise õiguse sätteid. Direktiivi rakendamist käsitlevast 2008. aasta aruandest järeldus, et selle kohaldamine liikmesriikides ei olnud täielik ega nõuetekohane. Seega avaldati 2011. aastal roheline raamat, millega algatati üldsusega konsulteerimise protsess ning 2014. aastal avaldas komisjon teatise, millega esitati liikmesriikidele suunised kõnealuse direktiivi kohaldamiseks. (Ibid.) Artikli 3 lõike 1 kohaselt võib perekonna taasühinemist taotlev isik esitada perekonna taasühinemise taotluse alates hetkest, mil ta saab vähemalt üheaastase kehtivusega elamisloa ja tal on põhjust eeldada, et ta saab alalise elamisõiguse (Komisjoni teatis Nõukogule... 2014, 3).

2009. aastal avaldati veel kaks vahendit integratsiooniküsimuste käsitlemiseks: Euroopa integratsioonifoorum (komisjoni ning Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee eestvedamisel) ja Euroopa integratsioonialane veebisait (<http://ec.europa.eu/ewsi/en/>), alates 2015. aastast Euroopa rändefoorum. 2011. aasta juulis võeti vastu kolmandate riikide kodanike integratsiooni Euroopa töökava. (Chateau 2015)

Ebaseaduslik ränne

Euroopa Liit on võtnud vastu kaks olulist õigusakti ebaseadusliku rände vastu võitlemiseks.

Tagasisaatmisdirektiiviga (2008/115/EÜ) kehtestati ELi ühtsed nõuded ja kord liikmesriikides ebaseaduslikult viibivate kolmandate riikide kodanike tagasisaatmiseks, mille liikmesriigid pidid üle võtma 2010. aasta 24. detsembriks. Direktiiv on siduv kõikidele liikmesriikidele peale Ühendkuningriigi ja Iirimaa ning neljale Schengeni lepinguga ühinenud riigile. (Ibid.) Tagasisaatmisdirektiivi eesmärk on tagada, et ilma õigusliku aluseta ELis viibivate kolmandate riikide kodanike tagasisaatmine toimub tõhusalt õiglase ja läbipaistvate menetluste kaudu, austades täielikult asjaomaste inimeste põhiõigusi ja väärikust. Schengeni infosüsteem aitab täielikus ulatuses tagada tagasisaatmisdirektiivi alusel kehtestatud Euroopasse sisenemise keelud. Kuid see ei aita ebaseaduslike rändajate isikute tuvastamisel, kellel puuduvad isikuttõendavad dokumendid. (Komisjoni teatis Nõukogule... 2014, 3)

Direktiiviga 2009/52/EÜ määratakse kindlaks karistused ja meetmed, mida liikmesriigid peavad kohaldama tööandjate suhtes, kes rikuvad keeldu tööle võtta ebaseaduslikult riigis viibivaid kolmandate riikide kodanikke. Liikmesriigid pidid vastava

direktiivi vastu võtma hiljemalt 20. juuliks 2011 ning esimene rakendamisaruanne esitati 22. mail 2014. (Chateau 2015)

Samal ajal peab EL läbirääkimisi ja sõlmib tagasivõtulepinguid päritolu- ja transiidiriikidega, et saata ebaseaduslikud rändajad tagasi ja teha koostööd võitluses inimkaubanduse vastu. Nimetatud lepingud sisaldavad ELi ja tema kolmandate riikide partnerite vastastikuse koostöö alaseid kohustusi. (Ibid.)

EL direktiiviga 36/2011 üritatakse ennetada ja võidelda inimkaubanduse vastu ning kaitsta ohvreid, tagada detailsed sätted, et kindlustada ohvrite õigused. See direktiiv sisaldab sätteid seoses abi- ja tugimeetmetega ohvritele, mis peavad olema tagatud enne, pärast ning kriminaalprotsessi ajal. Peale selle tuleb ohvritele anda sotsiaal-, meditsiini ja legaalselt abi. (*Enhancing co-operation...* 2013, 31)

Ulatusliku Vahemere rändekriisiga seoses esitas Euroopa Komisjon 2015. aasta mais Euroopa rände tegevuskava. Euroopa rände tegevuskava peamised punktid on järgmised: merepääste suurendamine Vahemeres, pagulaste ümberasustamine liikmesriikidesse, kriisiolukorras varjupaigataotlejate ümberpaigutamine Euroopa Liidu siseselt, põgenikke vastuvõtivate riikide abistamine nii Euroopa Liidus kui ka väljaspool seda. Tegevuskava puudutab ka inimkaubandust, eelkõige isikuid, kes toimetavad põgenikke üle piiri. Euroopa rände tegevuskava kohaselt on rahvusvahelist kaitset vajavate inimeste ümberpaigutamine programm, mille raames jaotatakse varjupaigataotlejaid solidaarselt ümber Euroopa Liidu liikmesriikide vahel, kus iga liikmesriik peab ise varjupaigataotlusi menetlema. (Varjupaigaõigus ja Euroopa Liit 2015, 3–4)

Euroopa rände tegevuskavas lähtutakse ELTL artiklitest 78 ja 80, mis sisaldavad õiguslikku alust meetmete rakendamiseks ootamatu sissevoolu korral Euroopa Liitu. ELTL artikkel 78 lõige 3 sätestab: „Kui ühes või mitmes liikmesriigis tekib kolmandate riikide kodanike ootamatu sissevoolu tõttu hädaolukord, võib nõukogu võtta komisjoni ettepaneku põhjal vastu ajutisi meetmeid asjaomase liikmesriigi või asjaomaste liikmesriikide toetamiseks. Nõukogu teeb otsuse pärast konsulteerimist Euroopa Parlamendiga.” Euroopa Liit pole varem ELTL artiklit 78 lõiget 3 õigusliku alusena kasutanud. (Ibid.)

Euroopa Komisjoni hinnangul vastavad kriteeriumidele praegusel hetkel Itaalia ja Kreeka. Itaalias leidis aset 60% kõikidest ebaseaduslikult Euroopa Liitu sisenemistest ning Kreekas 19%. (Ibid.)

Vahemereäärse MENA (Põhja-Aafrikat ja Lähis-Ida hõlmav regioon) regiooni kuuluvate riikide piire on tänapäeval palju keerulisem ületada, kui neid oli kümme aastat tagasi. Piirav rändepoliitika sellesse piirkonda kuuluvates riikides on kehtestatud samuti ELi Schengeni ruumi kasutuselevõtu pärast. Sisenemisreeglite reformid ja taastatud piirikontroll on vastu võetud peaaegu kõigis MENA regiooni kuuluvates riikides. Piirikontrolli süsteemid arenevad kiiresti, kuna Liibüas ja Süürias valitsev ebastabiilne olukord on asetanud naaberriigid nagu Egiptus, Tuneesia ja Liibanon olukorda, kus ollakse sunnitud sulgema järjest enam piiriületuspunkte. (Aziz et al. 2015, 23)

Euroopa Liit kiitis 14. septembril 2015 heaks EL poolt juhitava EUNAVFOR MED mereväeoperatsiooni inimkaubitsejate vastu, mille eesmärgiks on hävitada inimkaubitsejate paadid ja võrgustik enne, kui nad jõuavad teele asuda (Saksamaa laiendab... 2015).

Margus Tsahkna on aga väitnud hiljuti antud intervjuus Delfile järgmist: „Mingit piirikontrolli või koguni juttu, et panna piir kinni, siin praktikas ei ole – selleks pole võimalust ja ei ole ka erilist tahet.../ Oma huvid Euroopaga peetavate läbirääkimistega seoses on mängus ka Türgil, samuti mängivad rolli Kreeka ja Türgi omavahelised suhted, millel on pikk ajalugu.” Ministri sõnul on see, kuidas Türgi poolt on organiseeritud ränne Euroopasse, väga mastapne ja sujuvalt korraldatud inimkaubandus. „Siin on mängus reaalsed naised-mehed-lapsed suure poliitilise mängu hammasrataste vahel. Randades vedeleb hunnikute viisi päästeveste.” (Niin 2015)

Euroopa Liidu tasandil vastuvõetud otsused ei toimi seega olukorras, kus liikmesriigid ei suuda omavahel edukalt koostööd teha. Ka Saksamaa kantsler Angela Merkel on öelnud: „Põgenike ulatuslikku liikumist on võimalik lahendada vaid rahvusvahelises koostöös.“ (Merkel kaitses Saksamaa...) Oma huvidest lähtumine on vastuolus samuti Euroopa Liidu demokraatlike põhimõtetega, kus peaks huvisid ja väärtuseid lahus hoitama. Hetkel meediakajastuses esile tulevad teemakäsitlused annavad ettekujutuse sellest, et vastuvõetud otsused ei ole kooskõlas tegelikkusega. Situatsiooni muudab keerulisemaks kindlasti asjaolu, et Euroopa Liidul ei ole olnud kindlat tegevusplaani massilise sisserändega toimetulekuks, mis toob kergemini esile erimeelsused liikmesriikide vahel. Lisaks tasub ära märkida, et seaduste menetlemine ja otsuste vastuvõtmine erinevatel tasanditel on aeganõudvad protsessid.

Inimkaubanduse vastaseid seadusi on alates 2000. aastast vahemereäärsed MENA riigid järk-järgult omaks võtnud. 2012. aastaks oli enamikul nendest riikidest seadusandlus kooskõlas rahvusvaheliste standarditega. (Aziz et al. 2015, 23)

Märgatavad muutused leidsid aset eriti Liibüa valitsuses 2009. aastal, kui Euroopa Liidu ja Itaalia valitsuse survele võttis toleaeagne president Muammar Gaddafi vastu „tõrjuva” immigratsioonipoliitika. Inimkaubandus vähenes sellel aastal 80 protsendi võrra. Veelgi enam, rahvusvahelistest vetest ja ebaseadusliku sisserände teel Liibüa lõunapoolsetele piiriäärsetele aladele saabunud peatati ning saadeti tagasi nende kodumaale, milleks olid peamiselt Sudaan, Nigeeria ja Alžeeria. Selline rändepoliitika jätkus pärast Gaddafi surma, kuid kukkus läbi, kui riik alustas 2013. aastal kodusõda. Samal aastal sisenes 60 000 inimest illegaalselt Itaaliasse. (Ibid., 37–38)

Euroopa riikide institutsionaalsed pingutused saavutasid üldise eesmärgi ebaseadusliku sisserände vähendamiseks aastatel 2009 ja 2010, kuid kõrvalnähtusena tekkisid uued inimkaubanduse mereteed Egiptusest ja Türgist. Kohalikel ja regionaalsetel kriisidel oli kohene mõju Euroopa piirikontrolli poliitika tõhustamise ja teostatavusse Vahemere piirkonnas. 2011. aastal olid diplomaatiliste läbirääkimiste tulemuseks bilateraalsed ja multilateraalsed kokkulepped ELi, Egiptuse, Liibüa ja Tuneesia vahel, piiramaks ebaseaduslikku rännet ELi ja MENA regiooni riikide vahel. Selline koostöö kahjuks katkes pärast Liibüa kodusõja vallandumist, mille all kannatasid kõik kõnealused riigid. (Aziz et al. 201., 39–40)

Kasvav rahvastik Liibüas on hädas sisserändajatega, sest kohaliku konfliktsituatsiooni tõttu ei ole neil võimalik riigist lahkuda, samuti on naaberriigid (Egiptus, Tuneesia, Alžeeria) seadnud sisse ranged piirikontrollid. Sellega suureneb nõudlus inimkaubandusteenuste järele, mida nähakse ainukese võimalusena riigist pääsemiseks (Ibid., 42)

2.3. Dublini pakt ja ülevaade ÜRO varjupaigakaitse alastest meetmetest

Euroopa ühise varjupaigasüsteemi loomise aluseks on 1990. aasta Dublini konventsioon, mis jõustus 1997. aastal. Hiljem asendati Dublini konventsioon Dublini määrusega. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määruses 604/2013 on kindlaks määratud, milline liikmesriik on vastutav rahvusvahelise kaitse taotluse läbivaatamise eest. (Varjupaigaõigus ja Euroopa Liit 2015, 3)

Eurodaci määrus (Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus 603/2013) reguleerib vastavalt Dublini määrusele Euroopa ühise varjupaigataotlejate sõrmejälgede andmebaasi tööd, eesmärgiga määrata kindlaks vastutav liikmesriik (Varjupaigaõigus ja Euroopa Liit 2015, 3).

Dublini määrus täidab eelkõige kahte eesmärki (Ibid.):

- 1) Dublini määruse eesmärgiks on ära hoida olukordi, kus varjupaigataotleja on liikunud mitme liikmesriigi vahel ja keegi ei võta tema taotluse eest vastutust;
- 2) ära hoida olukordi, kus varjupaigataotleja esitab taotluse mitmes liikmesriigis. Määruse kohaselt on varjupaigataotluse läbivaatajaks riik, kuhu taotleja on esimesena sisenenud seaduslikult või ebaseaduslikult, või riik, kes on talle väljastanud elamisloa.

Euroopa Komisjoni Euroopa rände tegevuskavas viidatakse süsteemi kitsaskohtadele ja võimalikele lahendustele. Kõige hilisemad määruse muudatused on tehtud 2014. aastal, kuid sellele vaatamata ei ole varjupaigataotluste läbivaatamine plaanipäraselt toimunud. 2014. aastal menetleti 72 protsenti kõigist varjupaigataotlustest viie liikmesriigi poolt. (Ibid.)

3. DISKURSUSEANALÜÜS KUI TEOREETILINE RAAMISTIK AVALIKU ARVAMUSE MUUTUSTE PEEGELDAJANA

Käesolev uurimustöö toetub representatsiooniteooriale, mille järgi konstrueeritakse tähendusi kultuuri, keele, märkide ja piltide representatsioonisüsteemide kaudu. Konstruktivistliku teooria kohaselt ei ole tähendus omane objektile endale, vaid tähendust konstrueeritakse, kasutades representatsioonisüsteeme. (Hall 1997) Konstruktivistid ei eita materiaalse maailma eksisteerimist, kuid sotsiaalsed tegurid, mis kasutavad keelelisi ja kultuurilisi representatsioonisüsteeme, konstrueerides tähendusi, muudavad maailma tähendusrikkamaks (Ibid.).

Kontsept on vaimne representatsioon päriselu nähtustest. Need võivad olla konstrueeritud psüühiliste või materiaalsete objektide kaudu. Oma mõtetes organiseerime, korraldame ja klassifitseerime kontsepte ja loome keerulisi skeeme, kirjeldamaks nendevahelisi suhteid. (Ibid.)

Meedia sisu ei peegelda sotsiaalse maailma reaalsust, kuid peegeldab ebavõrdsust, mis eksisteerib sotsiaalses maailmas ja meediatööstuses. Representatsioon „re-presenteerib” sotsiaalset maailma viisil, mis on ebatäiuslik ja piiratud. Representatsioon on selekteeritud protsesside tulemus, kus teatud reaalsuse aspektid on esile tõstetud ja teisi on eiratud. (Croteau, Hoynes 1997, 134)

Antud uurimustöös on oluline pöörata tähelepanu diskursusele, millega tähendusi konstrueeritakse. Keelekasutuses eristatakse kahte peamist „meie-nemad” diskursuse gruppi: esiteks grupisisene diskursus, mis on suunatud etniliselt erinevatele „teistele” ehk kuidas domineeriva grupi liikmed suhtlevad vähemusgrupi liikmetega (solvamine, lugupidamatus, halvaksapanu); teiseks, gruppidevaheline diskursus, st kuidas toimub kahe grupi liikmete vaheline kommunikatsioon, teineteisemõistmine ja konfliktide lahendamine. (Dijk, Cashmore 2004)

Rassistlikus diskursuses luuakse negatiivne kuvand „teistest”, mis on tihti ühendatud positiivse kujutamise „meist”. Need strateegiad võivad ilmnedagi teksti ja kõne kõikidel tasanditel. (Ibid., 352)

„Pagulane” on termin, millega kaasnevad teatud eelarvamused. See üritab peegeldada katset jäädvustada ja liigestada kindlat reaalsust, mis on erinev teisest. See on küll vältimatu osa avalikust poliitikast, kuid eesmärgipärane sildistamine võib tekitada olukorra, kus

kõnealune isik on seatud teatud sotsiaalsetesse piiridesse, mis ei peegelda „tõde” tema reaalsest elust. Zetteri arvates konstrueerime piltide abil maailma, mis aitab reaalsust võimalikult tõetruult edasi anda, kuid mitte iialgi täielikku tõde. (Cameron 2014, 5)

Põgenike uuringute tekkel ei ole kindlat aega, kuid esimesed katsed tekkinud probleemi rahvusvahelisel tasandil põhjalikumalt uurida leidis aset kahe maailmasõja vahelisel ajal. Esimese Maailmasõja järgselt tekkis vajadus eristada koduriigi kaitse kaotanud inimesi teistest isikutest. Pärast Teist Maailmasõda oli põgenikevoolu tõttu Lääne-Euroopasse ja Põhja-Ameerikasse vajadus sõnastada pagulase staatus. (Ibid.)

Varasemad teadmised põhinesid laialdaselt empiirilistel näidetel isikute ümberasustamisest. Uuringud olid keskendunud oletustele, mida reaalsus oli „kinnitanud” ning reaalsus põgenikele oli enam-vähem sama – inimesed olid riigist põgenenud ja olemuselt olid nad vaid „sõjaväe probleem”. (Ibid.) Kontseptuaalselt on võimalik selgelt eristada kolme suuremat arengujärku: 1914–1945 uuriti pagulaste ametialaseid võimeid; 1945–1982 keskendusid teadlased põgenikelaagritele, kontsentreeruti majutusvõimalustele ja organisatorsetele protsessidele; 1982–2000 tekkisid pagulasuuringud eraldi teadusharuna. (Ibid., 7)

Ajaloolised ja antropoloogilised analüüsid aitavad asetada põgenikud ja pagulasuuringud kindlasse ajaloolis-sotsiaalsesse konteksti. Kunzi sotsiaalsete suhete kategooriad määratlevad kolme tüüpi põgenikke. Esiteks, ja selle grupi moodustab enamik, tuvastatud põgenikud, need, kes usuvad, et nende kaasmaalased jagavad sarnast vastuseisu oma kodumaal toimuva suhtes; teiseks, sündmustest võõrandunud põgenikud, need, kellel on kahetised tunded kaasmaalaste suhtes ja oma koduriigi vastu ja kolmandaks, endast võõrandunud inimesed, kellel ei ole mingit soovi identifitseerida ennast kodumaa järgi (ning puuduvad kaasmaalased). (Cameron 2014, 6)

Arendt, Foucault ja Agambeni tööd on aidanud välja tuua humanismi ja inimõiguste vastuolusid ja silmakirjalikkust. Viimastel aastatel on suur osa teadlasi rõhutanud, kuidas humanitaarne sissetung, kaasates ka põgenikke, on muutunud võimsate rahvusriikide meetodiks ja globaalse kapitali osaks, et edendada poliitilisi agendasid. Foucault on ära märkinud, et humaansete väärtuste eest võitlevad isikud käituvad poliitiliselt ja on saanud osaks valitsuse poliitikast. (Williams 2014, 120) Põgenikke juhendatakse nagu nad oleksid apoliitilised osad igapäevaelust, kuid nad jäävad poliitilisteks subjektideks. Tingimused, milles põgenikud

elavad, on erakordselt politiseeritud, kus erinevate regulatsioonidega üritatakse rahvusliku identiteedi tunnetust vähendada või suurendada (Williams 2014, 121).

Euroopa puhul ei ole pagulaspoliitika kriitilised uuringud avaldanud suurt mõju Euroopa riikide diskrimineeriva lähenemise vähendamisel varjupaigataotlejate suhtes. Zetteri töös võib näha sildistamist, millega poliitika- ja põgenikudiskursuse suund on kujundada pagulaste identiteeti, et eristada „pagulast” ja „mittepagulast”. Sotsiaalse konstruktsiooni uuringud poliitikakujundamise protsessis on samuti näidanud, et poliitikakujundajad konstrueerivad sageli tahtlikult „hålbivaid” grupe, et luua vajadus kindla poliitika teostamise jaoks, mis säilitab *status quo* (Cameron 2014, 7–8).

Hiljutine kirjandus on omaks võtnud kriitilise lähenemise nii valitsuspoliitika suhtes, kui ka põgenike uurimisel, seades küsimuse alla, mis on „påriselt tõene”. Malkki kirjutab, et arengudiskursus on koloniseerinud pagulaste probleemid ja põgenike liikumised edukalt depolitiseerinud, tehes neist probleemi, kus neid seostatakse Kolmanda Maailma arengutega, ning samal ajal ignoreerides laiemaid sotsiaal-poliitilisi protsesse, mis sundisid tegelikkuses neid kodumaalt lahkuma. Zetter märgib, et sellised protsessid on olnud poliitikakujundajate poolt tahtlikud; see on kehtestanud teatud eelarvamused pagulaste suhtes, mis õigustavad struktuurilist kontrolli ja regulatsiooni hegemoonilise poliitika kaudu (Ibid., 8–9).

3.1. Diskursusanalüüsi sissejuhatuseks

Kåesolevas bakalaureusetõõs kasutan meediavåljaannete analüüsimiseks kriitilist diskursusanalüüsi meetodit. See võimaldab kõige paremini uurida, milliseid õhiskondlikke identiteete, suhteid ja uskumusi konstrueeritakse, ning aitab tuvastada, kuidas võimusuhted ja ideoloogiad teksti kujundavad.

„Kriitiline diskursusanalüüsi meetod püüab süstemaatiliselt uurida tihti põhjuslikke låbipaistmatuid seoseid ja määratlemist diskursiivsete praktikate, sündmuste ja tekstide ning laiemate sotsiaalsete ja kultuuriliste struktuuride, suhete ja protsesside vahel [...] kuidas sellised tavad, sündmused ja tekstid tõusevad esile ja on ideoloogiliselt kujundatud võimusuhte poolt ja võitluses võimu õle [...] kuidas låbipaistmatus nendes suhetes diskursuse ja õhiskonna vahel ise on mõjuteguriks kindlustamiseks võimu ja hegemooniat” (Fairclough 1993, 135). Fairclough sõnul on kriitilise diskursusanalüüsi eesmärgiks toota sotsiaalse elu

tõlgendusi ja seletusi, millest mõlemad identifitseerivad sotsiaalse ülekohtu põhjuseid ja teadmisi, mis võiksid seda õigeks seada või leevendada (1995, 8).

„Diskursus sisaldab representatsioone sellest, kuidas asjad võiksid või peaksid olema.” (Fairclough 1989, 10–11). Diskursus on kui keeruliste suhete kogum, mis võib taastoota ühiskonnas valitsevat ebavõrdsust võimusuhetes ja etniliste gruppide vahel olenevalt sellest, kuidas see inimesi või grupe representeerib või kujutab.

Fairclough eristab selle meetodi läbiviimise korral kolme etappi: 1. teksti kirjeldamine, mis on seotud teksti ametlike omadustega; 2. teksti ja interaktsiooni vaheliste suhete kirjeldamine, kus teksti vaadeldakse tootmisprotsessina ja kui vahendit tõlgendusprotsessis; 3. interaktsiooni ja sotsiaalse konteksti vaheliste suhete seletamine (1989, 26). Tekst võib esineda erinevate vormidena: kirjas, kõnes, pildis, muusikas või mõnes muus sümbolis (Lehtonen 2000, 73).

Igal tekstil on alati olemas oma kontekst, mis seda ümbritseb ja teiste tekstidega seob. Teksti tähendust on võimatu mõista kontekstist eraldatuna, kuna tekstid semiootilise olemusena ei saa eksisteerida ilma lugejate, interteksti, situatsioonide ja funktsioonideta (Ibid., 110). Sageli loetakse meediatekste kui „akent maailma”, kus tekstid justkui ise loovad „kujuteldava maailma”. Lehtonen on öelnud, et tekstid ei imiteeri reaalsust, kuid teisalt jääb teksti sõnastus tihti märkamatuks (2000, 73).

Diskursusanalüüs võimaldab tekstide analüüsimisel minna süvitsi, aidates tekstis peituvaid konstruktsioone ära tunda. See võimaldab analüüsida, kuidas pagulasteemat ühiskonnale esitletakse, milliseid diskursuseid (võim, manipulatsioon) kasutatakse ühiskonna hoiakute kujundamisel ja kuidas immigratsiooniga seonduvaid tekste meedias sotsiaalsete faktidena kujutatakse.

Diskursuste struktuurid võimaldavad teksti tõlgendada. Sellest tulenevalt on koostatud diskursusanalüüsi läbiviimiseks kava, mis on leitav lisa 3 all.

3.1.1. Valim

Diskursusanalüüsi valimi moodustavad kahes suuremas meediaportaalis esinenud 20 *online*-meedia artiklit aastatel 2014–2015, mida uurisin perioodidel 12.04.2014–20.10.2015. Ajendi sain magistritööst, mis on uurinud aastate 2003–2005 ning 2012–2014 meediaväljaandeid immigratsiooni-/pagulasteemal. Antud töös uuritavad artiklid on pärit

Postimehe ja Eesti Päevalehe portaalidest, kus Postimehe veebiartikleid on kokku 12 ja Eesti Päevalehelt 8 artiklit. Valimisse kaasasin põhjalikumad artiklid, mis kajastavad teravamalt praegu valitsevat pagulasteemat ja uusimmigratsiooni põhiliselt Eesti kontekstis. Valimi koostamisel lähtusin sellest, et oleks kaasatud võimalikult mitmeid erinevaid hoiakuid ja argumentatsioone esindavad artiklid. Samuti jälgisin, et valimis oleks esindatud erinevad kõneisikud, kelleks olid ajakirjanikud, poliitikud, MTÜ või inimõigusorganisatsiooni esindaja, spetsialist/analüütik.

Alljärgnev töö keskendub praegu järjest enam pingeid tekitava immigratsiooni- ja pagulasprobleemile Eestis. Seega sai välja otsitud Eestit puudutavad pagulas- ja immigratsiooniteemat käsitlevad artiklid. Pärast põhjalikumat tutvumist leitud artiklite sisuga võib ära märkida, et kui 2014. aasta teisel poolel ja 2015. aasta esimeses kvartalis olid pagulas- ja uusimmigratsiooniteemal ilmunud artiklid enam Euroopa Liidu liikmesriike puudutavad, siis teises kvartalis domineerisid selle probleemi käsitlemisel Eestis aset leidvad sündmused. Samuti võib välja tuua, et artiklite hulk sellel teemal oli võrreldes 2015. aasta esimese poolega tunduvalt kasvanud.

Arvestades artiklite koguarvu, ei saa töös analüüsitud artiklite põhjal kindlaid üldistusi teha, kuid siiski annab see võimaluse põhjalikumate ja mahukamate artiklite alusel tuvastada, millised ideoloogiad ühiskonnas valitsevad ja kuidas need tekste kujundavad ning vastupidi. Mitmeid erinevaid seisukohti sisaldavaid artikleid kaasates annab see võimaluse teha objektiivseid järeldusi hetkel valitsevatest hoiakutest ja olukorrast Eestis.

Diskursusanalüüsi valim on leitav lisa 4 all.

3.1.2. Vaatluses kasutavate mõistete seletus

Pagulane on välismaalane, kes vastab 1951. aasta Genfi pagulasseisundi konventsioonis sätestatud tingimustele ja kellele on seetõttu antud pagulase staatus. Ta viibib väljaspool päritoluriiki, sest ta kardab põhjendatult tagakiusamist rassi, usu, rahvuse, poliitiliste veendumuste või sotsiaalsesse gruppi kuulumise pärast ega suuda või hirmu tõttu ei taha saada nimetatud riigilt kaitset (Eesti elanike... 2014, 4).

Põgeniku mõistet kasutatakse katuserminina inimese kohta, kes on olnud sunnitud oma kodust lahkuma. Põgenik võib olla ümber asunud oma koduriigi sees või olla koduriigist lahkunud, et leida kaitset mõnest turvalisest riigist (Varjupaigaõigus ja Euroopa Liit 2015, 1).

Kolmanda riigi kodanik on välismaalane, kes on muu riigi kui Euroopa Liidu liikmesriigi, Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriigi või Šveitsi Konföderatsiooni kodanik (Välismaalasele Rahvusvahelise kaitse..., § 2 lg 2).

Uusimmigrant/uussisserändaja on sisserännanu, välismaalt saabunud võõrtöoline või tema perekonnaliige, asüülitaotleja või pagulane, kes on Eestisse saabunud pärast iseseisvuse taastamist alates 1991. aastast (Masso et al. 2011, 213).

Varjupaigataotleja on välismaalane, kes on esitanud varjupaigataotluse, mille suhtes Politsei- ja Piirivalveamet ei ole otsust langetanud. (Välismaalasele rahvusvahelise kaitse..., §3 lg 1).

Varjupaigataotlus on välismaalase esitatud taotlus enda pagulasena tunnustamiseks või täiendava kaitse saajana tunnustamiseks ja endale rahvusvahelise kaitse saamiseks (Välismaalasele rahvusvahelise kaitse..., § 3, lg 3).

4. AVALIKU ARVAMUSE ARENGUETAPID IMMIGRATSIOONIKRIISI VALGUSES

4.1. Ühiskondlikud hoiakud

Meediadiskursus avaldab mõju pagulase/immigrandi kuvandi loomisel avalikkusele. Price selgitab avaliku arvamuse mõistet üksikisikute arvamuste summana, mida saab mõõta arvamusküsitlustega (1992). Price'i ja Robertsi selgituste järgi on avaliku arvamuse kujunemise protsessis osa indiviidi kognitiivsel kogemusel (1987). Seega moodustub avalik arvamus personaalsete, inimestevaheliste ja institutsiooniliste interaktsioonide tulemusel (Price, Roberts 1987, 784).

Ühiskonnas domineerivatest hoiakutest annavad hea ülevaate üleeuroopaline valijakompassi uuring EUvox ning sotsiaal- ja turu-uuringute firma Saar Poll 2014. aasta kevadel läbi viidud uuring Eesti elanike teadlikkuse ja hoiakute kohta pagulasküsimustes.

EUvox valijakompassi väitega „Immigrandid peavad kohanduma Eesti väärtuste ja kultuuriga” nõustus 93% elanikkonnast. 28 osalenud Euroopa Liidu riigi hulgast oli Eesti kõige nõudlikum immigrantide kohandumise suhtes (Eesti valijad... 2014).

Saar Poll uuringust selgus, et valdav osa elanikest arvas siiani, et pagulaste sisseränne mõjutab Eesti olukorda pigem negatiivselt. Enam kui pooled ehk 55% leiavad, et sisseränne mõjutab Eesti olukorda pigem negatiivselt ning positiivsete ootustega on kõigest 8% vastanuist. (Eesti elanike... 2014, 22)

Levinud olid mitmed ühiskonnas negatiivset hinnangut põhjustavad arvamused: pagulaste sisseränne koormab Eesti sotsiaalsüsteemi (79% väitega nõustunuid), suurendab siinset tööpuudust (64%) ning suurendab konfliktiohtu (60%). Mõnevõrra vähem tunnetatakse ohtu eesti keele ja kultuuri hääbumisele (43%). Pagulaste sisserändega kaasnevate positiivsete mõjudega nõustuti oluliselt harvemini. 25% elanike arvates soodustab sisseränne Eesti rahvastiku kasvu ja noorenemist ning vaid 12% arvates hoogustab siinset majandusarengut. (Ibid.)

Hoiakud Eesti varjupaiga- ja pagulaspoliitika suhtes on püsinud muutumatuna. Üle poole elanikkonnast (69%) leiab, et sinne varjupaiga- ja pagulaspoliitika peaks olema pigem karm ehk sisserännet üldiselt takistav ning liberaalsemat poliitikat eelistab vaid 26% inimestest. Uuringu tulemuste põhjal võib järeldada, et praegust varjupaiga- ja pagulaspoliitikat peetakse

pigem karmiks kui liberaalseks ning soovitakse tegelikult senisest veelgi karmimat ehk sisserännet üldiselt takistavat poliitikat. (Ibid.)

Vastused küsimusele pagulaste vastuvõtmise kohta on samuti negatiivsed. 82% Eesti elanikest leiab, et Eesti riik ei peaks solidaarsuse huvides vastu võtma kolmandate riikide pagulaslaagrites asuvaid isikuid. Hädasolevatele riikidele alternatiivvõimaluste pakkumist pooldas ¾ elanikest, milleks oli tehniline abi 46%, rahaline toetus 8% ning mõlemad variandid 21%. Vaid 13% eelistas pagulaste vastuvõtmist. (Eesti elanike... 2014, 24–26)

Tulemused on samas mõistetavad, kuna Eesti immigratsioonipoliitika on iseseisvuse taastamisest alates selgelt sisserännet piiranud. Eesti on siiani oluliseks pidanud Euroopa Liidu tasandil eelkõige sellist poliitikat, mis soodustab kõrgelt kvalifitseeritud migrantide ajutist rännet. (Kaska 2010, 14–15)

Seega võib saadud tulemuste põhjal oletada, et Eestis on endiselt näha konservatiivset hoiakut ning suurema osa elanikkonna hoiak on jätkuvalt kolmandate riikide kodanike suhtes pigem negatiivne.

4.2. Domineerivad hoiakud meediatekstides

Artiklites esinevad hoiakud tulevad esile just erinevate argumentatsioonide alusel. Argumentatsioone on võimalik kategoriseerida ideoloogilisteks, pragmaatilisteks ja strateegilisteks. Hoiakute kodeerimisel lähtusin artikli terviklikust hindamisest. Vaadeldaval perioodil esitatud pagulaste suhtes positiivsete ja negatiivsete argumentidega artiklites olid positiivsed ülekaalus. Võib-olla on see tingitud kriisi süvenemisest, mis paratamatult seab eesmärgiks ühiskonna tolerantsemaks muutmise ja mõjutamise kindlas suunas või hiljutistest arengutest poliitmaastikul. Positiivsete argumentide toetuseks oli sageli toodud tööjõuvajadus tulenevalt ühiskonna demograafilisest vananemisest ja majanduskasvu tegur. Negatiivset hoiakut toetavatest argumentidest oli enim levinud sisemise julgeoleku oht ning teiste riikide negatiivse kogemuse esiletoomine.

Hoiakute kujunemisel on meedial väga oluline roll ja inimese olemusest olenevalt on paratamatu, et pööratakse rohkem tähelepanu teemale, mis teda enam huvitab. Tihtipeale otsivad inimesed aktiivselt informatsiooni mõne probleemi kohta, kuid jätavad välja teised olulised teemad, mis muudab neid sügavalt teadlikuks esimese teema suhtes ja vähem informeerituks teise teema kohta. (Visser et al. 2007, 130)

Ka McCombs, Reynolds leiavad, et avalikkuse tähelepanu on selektiivne ning inimesed kujundavad oma arvamust väljapaistvate infokildude põhjal. Seega põhinevad ühiskondlikud hoiakud meedia konstrueeritud tegelikkusel, dikteerides ette, mida mõelda ja tõrjudes kõrvale reaalses keskkonnas toimuvat. (2009, 10)

Diskursusanalüüsi tulemused on toodud kategooriate kaupa erinevate argumentide näitel.

4.2.1. Ideoloogilised argumendid

Ideoloogilised argumendid põhinevad väärtuslikel alustel, mis on omakorda seotud ajalooliste kogemustega.

Järgnev artikkel toob välja kahe ideoloogia vastandumise rõhutades, milliste tagajärgedeni euroopalikud põhiväärtused viia võivad. Islamistlikku ideoloogiat kujutatakse halastamatu ja jäigana, kus positiivsed teod nagu „iseseisev mõtlemine” ning „valikute langetamine” on antud kontekstis negatiivse alatooniga.

„Raske on ette kujutada ühiskonda, mis nõuab oma liikmetelt sedavõrd vähe truudust, pakub nii väheseid ühiseid norme ja jõustab nii vähe käitumisjuhiseid. Tänapäevases multikultuurses ühiskonnas valitseb pidev vajadus valida. Islamiriigi halastamatult jäik usutunnistus vabastab tema järgijad segadusse ajavast iseseisva mõtlemise ja valiku tegemise koormast.” (Artikkel 4).

Immigratsioonivastast hoiakut kandvates artiklites on vägagi levinud ideoloogilised argumendid, mis seavad eriti terava vaatluse alla euroopalikud väärtused. Vasakliberaalseid vaateid on antud kontekstis seostatud võimalike probleemide ja ohu tekkimisega tulevikus. Näiteks saab esile tuua metafoori (Trooja hobune) kasutamise, millega rõhutakse massilise sisserändega kaasnevatele võimalikele ohtudele.

„Aga ühes Euroopa kultuuride langusega madala iibe ja immigratsiooni tagajärjel nõrgenevad ka Lääne tsivilisatsioonile omased väärtused – sealhulgas sallivus. Avades sõbralikult ukse teistele maailmajagudele, jätame kuulmata veel ühe Kreeka mütoloožiast pärit ja kõigile tuntud hoiatuse. Trooja hobune.” (Artikkel 1).

Ideoloogiliste kategooriate argumentides tõusis esile ka see, kuidas sisserändajatega seostatakse võimalike pingete tekkimist ja ohtu kultuuri säilimisele. Antud näites esines tekstis

mitmeid kõnekujundeid, mis rõhusid lugeja emotsioonidele. Näiteks sõnadega „taasärkamine” ja „eestimeelsus” rõhutakse lugeja patriotismitundele.

„Kolmas ärkamine tähendaks taasärkamist kultuurirahvusena, mis omakorda tähendab keskendumist kultuurilise järjepidevuse hoidmisele. Eestimeelsus ei ole tõu ega rassi, isegi mitte usutunnistuse küsimus, vaid kultuurilise olemise topoloogia, see, kuidas me tähistame oma ruumi, ja see, mis keeles me siin suhtleme ning loome uut tegelikkust.” (Artikkel 2).

Immigratsiooni toetavatest argumentidest tõusis ajaloolise kogemuse kontekstist lähtuvalt esile solidaarsuse põhimõte. Antud näites on loodud põhjuslikkuse seos selle vahel, milline on hetkeolukord ja mis võib tulevikus juhtuda, kui me ei teadvusta vastastikuse abistamise vajalikkust. Alljärgnevates näidetes on esitatud meie-nemad konstruktsioon, mis paneb lugeja end tundma olulisse „meie” gruppi kuuluvana.

„Esiteks, meie julgeoleku elulistes huvides on see, et Euroopa Liit püsiks koos ja püsiks ühtsena. Kui me soovime toetust Ukraina ja Venemaa suunal, siis tuleb aidata lõunapoolseid riike nende muredes.” (Artikkel 8).

„On ju loogiline, et kui räägime Euroopa solidaarsusest, siis ei pea olema niimoodi, et Itaalia valitsus üksinda tegeleb. Kui oleme juba kord ELi tahtnud ja lubanud omaks võtta teatud suhtumised, siis on siiski vähe tehtud.” (Artikkel 20).

Positiivset hoiakut kandvates artiklites oli väga sageli rõhutatud inimõigustele ja humaansusele, mida toetas Euroopa Liidu väärtustele ja tõekspidamistele rajatud argument. Stuart Hall on kirjeldanud identiteeti järgmiselt: „Identiteedid on... moodustatud seespool, mitte väljaspool representatsiooni. ...Nad tõusevad jutustusest endast, kuid selle protsessi vajalik väljamõeldud olemus ei kahjusta mingil juhul diskursiivset, materiaalist või poliitilist mõju.” (Lehtonen 2000, 135).

Näiteks on kasutatud mitmeid kõnekujundeid, väljendamaks Euroopa Liidu põhimõtet, et kõiki hädasolijaid tuleb aidata. Metafooride kasutamisega on hästi edasi antud kriitika hetkeolukorra suhtes, kus „hirmumüür” viitab mõne liikmesriigi poolt piiridele rajatud müüridele põgenikevoolu peatamiseks ja „majakas” tsiviliseeritud ühiskonnale, mille hüvesid on kõigil võimalik kasutada. Artiklis on kasutatud kõigi konteksti ehk meie-vormi – „*Me tahame....*”, mis viitab endastmõistetavalt sellele, et liikmesriigi rahvastel on ühised soovid ja arusaamad.

„Euroopal on vaja näidata väärtusi, millesse ta usub ja mille eest seisab. Me tahame seista tsiviliseerituse ja rahu eest. Sellepärast Euroopa Liit rajati – mitte võlakirjamarginaalide ega stabiilsuspaktide, vaid nende väärtuste pärast. Euroopa peaks olema tsivilisatsiooni majakas, mitte hirmumüür.” (Artikkel 15).

4.2.2. Pragmaatilised argumendid

Pragmaatilised argumendid on jaotunud omakorda majanduslikeks ja ühiskondlik-sotsiaalseteks, kuid tihti on need artiklites omavahel seotud.

Esimeses näites on põimunud mõlemad pooled, nii majanduslik kui ühiskondlik-sotsiaalsed argumendid. Pragmaatilised majanduslikud argumendid on sellised, mis keskenduvad potentsiaalsele kasule või kahjule. Ühiskondlik-sotsiaalsed pragmaatilised argumendid viitavad aga üldisemale kasule või kahjule ühiskondlikus kontekstis. Positiivset hoiakut kandvates argumentides oli oma seisukoha toetamisel kõige levinum majandusliku kasu rõhutamine, mis antud näites on seotud ka ühiskondlik-sotsiaalse poolega, näidates, et sisserändajad on aktiivsed nii tööturul kui ka ühiskonda integreerumisel, mille tõestuseks on välja toodud arvulised näitajad. Seda on proovitud veelgi enam lugejale rõhutada antud alapealkirjadega nagu : „*Vao keskuse elanikud üritavad esimesel võimalusel tööd leida.../ või „Tublid töötajad”.*

„Alates 2013. aastast on pagulaste staatuse saanutest endale täiesti iseseisvalt, riigieelarve tuge kasutamata elukoha leidnud ligi kümme inimest. Samal ajavahemikul on töö leidnud 14 Vao keskusesse paigutatud pagulast.” (Artikkel 10).

Teine artikkel toob sarnaselt eelnevaga esile majandusliku kasu teguri. Kuid artiklis rõhutakse lugeja südametunnistusele, viidates eestlaste üldisele sallimatusse ehk ksenofoobsele käitumisele ühiskonnas : „*Eestlastel on võimalik näidata end inimestena ja alusetust hirmust loobuda.*” Jätkuvalt on näha eelkõige immigratsiooni rolli ühiskonnas majandusliku kasu plaanis, kus antud näites on tõstatatud tööpuuduse probleem. Näiteks on immigrantide või pagulaste asemel kasutatud sõnu „töökäsi” ning „panus”, viidates immigranttööjõu vajadusele riigi jätkusuutlikkuse tagamiseks.

„Arvestades, et kümne aasta pärast on Eestis puudu 50 000 paari töökäsi, on selline panus ausalt öeldes tänuväärt.” (Artikkel 3).

„Teisalt vajavad Euroopa riigid majandusarenguks immigrante juba praegu ja veelgi rohkem.” (Artikkel 13).

Negatiivset hoiakut kandvate ühiskondlik-sotsiaalsete pragmaatiliste argumentide seas on levinud hirmule rõhumine, mida on tihti esitatud koos teiste kategooriate argumentidega nagu näiteks ajaloolised kogemused ja teiste riikide eeskuju. Argumentide tähenduslikkuse väljendamiseks on esile toodud kõnekujundite kasutamine. Näiteks on kasutatud multikultuursuse metafoorina halli massi ehk rahvusriigi hääbumist ja mitmete kultuuride segunemist ühe riigi pinnal.

„Eesti suutis säilitada ja arendada oma kultuuri aastakümneid kestnud okupatsiooni survest hoolimata. Soomet ei okupeeri keegi, aga siiski ollakse vabatahtlikult teel, saamaks kultuuriliselt halliks massiks.” (Artikkel 19).

Positiivsete pragmaatiliste ühiskondlik-sotsiaalsete argumentide seas on levinuim ühiskonna demograafiliste probleemide kompenseerimine sisserände/immigratsiooni abil, viidates sündmuste loomulikule käigule kui paratamatusele. Implitsiitselt on välja toodud progress globaalses mõtmes, mis tähendab, et konkurentsipüsimeks on muutused vajalikud.

„Sündide arv Eestis on juba 24 aastat olnud allpool taastoote määra (mis oleks 22 000 sündi aastas). Pärast taasiseseisvumist on aastane arv olnud 12 000 ja 16 000 vahel. Selle puudujäägi jätkudes rahvas hääbuks, kui seda ei korva 6000 sisserändajat aastas.” (Artikkel 11).

Meediakajastuses on immigratsiooni puudutav teema seotud tööturu rikastamisega, mis omakorda viib avatuma ühiskonnani ja uute ideedeni, panustades seeläbi majanduslikku arengusse. Immigratsioon kui majanduslik võimalus on seotud oskustöäjõu puudusega Euroopas ning mitmed ettevõtted on seda ära kasutanud uuenduste kontekstis. (Buonfino 2004, 37)

Järgnevas positiivses majanduslikus pragmaatilises argumendis on näha, et see on üles ehitatud põhjuslikkuse suhtele eelneva ja järgneva väite vahel. Teisest rahvusest isikule viitamine kajastub antud näites positiivselt majandusliku progressi edasikandjana.

„Ma arvan, et meie innovatsioon on suurel määral just selle taga, et meie ideed on liiga ühetaolised. Mõned meie uurimused on näidanud, et erinevate rahvuste kombineerimisel on see eelis, et mõned rahvused on paremad innovatsiooni algatajad ja teised on paremad elluvijad. Meie oleme selle poole peal, kes on paremad elluvijad, algatajaid nii palju ei ole.” (Artikkel 18).

4.2.3. Strateegilised argumendid

Selle kategooria alla kuuluvad artiklid, mis lähtuvad oma argumentide toetamisel strateegilistest võtetest. Kõige levinumad võtted on võrdluse tekitamine, milles seostatakse immigratsiooniteemat teiste riikide kogemusega. Samuti esines argumente, mille tõestamisel toetuti faktidele, jättes lugejale kompetentse mulje antud valdkonnast rääkides. Faktidele toetudes on lihtsam enda seisukohti esile tuua ning see mõjub lugejale samuti veenvamalt.

„Eestlaste suhtumine teisest rahvusest inimestesse on varasemast oluliselt sallivam ja neid peetakse Eesti riigi osaks. /.../ Monitooringu järgi arvab umbes 90 protsenti eestlasi ja ka teisest rahvusest vastajaid, et eri rahvused võivad ühes riigis hästi läbi saada ja koostööd teha. /.../.” (Artikkel 14).

Teise riigi positiivne ja negatiivne kogemus oli üks kõige enam kasutatud strateegiline võtte. Williami ja Blinderi poolt koostatud immigratsiooniteemaline uuring meediakajastuse kohta Briti ajalehtedes leiab, et immigratsioon on väga laiaulatuslik ja keeruline teema, kus mitmesugused tegurid võivad kujundada pagulastest ja immigrantidest üldistatud pildi. Olenemata sellest, kui palju võime õppida otsesest kogemusest ja igapäevasest suhtlusest, saame siiski suurema osa informatsiooni immigrantide ja varjupaigataotlejate kohta kaudsel teel läbi meedia. (2013, 4)

Selles artiklis on näha ebakonkreetsust, mainimata on jäetud riigid, millel argumentatsioon põhineb. Kuid samas antakse fraasile kaalu hüperboolide kasutamisega („Igale poole mujale”, „ainult”), mis loob mulje, nagu oleks tegemist konkreetsetel juhtumistel põhinevate argumentidega.

„Immigratsioon toob majanduskasvu ainult Silicon Valleysse, sest sinna lähevad parimad. Igale poole mujale toob immigratsioon ainult elatustaseme languse, kuritegevuse, sotsiaalsed probleemid ja terrorismi.” (Artikkel 7).

Teises näites võib tõdeda, et argumendid on üles ehitatud konkreetse riigi näitele immigratsiooni negatiivsest kogemusest. Artiklis on kasutatud strateegilise võttena vastandamist, mis väljendub otseselt selle kaudu, kuidas liberaalne või nähtavalt positiivne hoiak kahjulik oleks. Selliselt luuakse implitsiitselt pagulasest ühiskonnas ohvri mulje, kus riik on kohustatud aitama.

„Kui kritiseerid Rootsisis islamiusku, siis võidakse sind vihakõne eest kohtusse kaevata. Kui rootslannast firmajuht ei palganud moslemimeest, sest viimane keeldus naise kätt surumast religioossetel põhjustel, mõisteti ta kohtus süüdi moslemi diskrimineerimises, võib ka öelda «islamofobias».” (Artikkel 12).

Viimases on esile toodud mitme riigi negatiivne kogemus, kuid väga ebakonkreetselt ja üldistatult. Ei ole välja toodud konkreetseid näiteid, mis antud väidet toetaksid. Samuti on loodud otsene seos islami religiooni omaksvõtnud inimeste ja agressiivse käitumise vahel.

„On ju varasemate aastate kogemus Prantsusmaal, Inglismaal, Rootsisis ja teistes Euroopa riikides näidanud, et moslemitest immigrandid kohanduvad uue kodumaa ja tema kultuuriga väga raskelt, suruvad kohalikule elanikkonnale agressiivselt peale oma tavasid ja käitumist.” (Artikkel 5).

Seoses kultuuri ja tavade säilimisega on positiivsete hoiakute toetamiseks toodud samuti sisse teiste riikide eeskju. Eelmise näite sarnaselt on teises lauses näha samuti ebakonkreetsust. Artiklis viidatakse sellele, et pagulased rikastaksid ühiskonda kultuuriliselt. Viimases lauses on viidatud eestlaste suletusele ning sellele, et pagulaste sissetoomine muudaks ühiskonda kultuuriliselt mitmekesisemaks. See omakorda muudaks ühiskonda tolerantsemaks, mis kajastuks positiivse kuvandina ka ülejäänud maailmale.

„Suurbritannia näite põhjal võib väita, et kui oma riigi kultuur ja traditsioonid on tugevad, siis võtavad selle omaks ka sisserännanud. /.../ Me ei ole näinud, et need rahvusvähemused sunniksid eestlastele peale oma kombeid või tavasid, pigem rikastavad nad kultuuriruumi ning annavad oma panuse, et Eesti külastajad või siia elama asujad näeksid meid avatud ja sõbraliku ühiskonnana.” (Artikkel 17).

4.3. Immigratsioonidiskursused

4.3.1. Ohu diskursus

Buonfino eesmärgiks oli näidata, et turvalisuse küsimus immigratsiooni diskursuses on konstruktsioon, mis tuleneb piiride loomisest. Turvalisusega seotud küsimustes luuakse piire „meie” ja „nemad” vahele ning seega eksisteerib oht, et solidaarsus, eetika ja inimõigused ei ole enam esikohal. (2004, 24)

Avaliku arvamuse kujundamisel on suur roll meedial, sellel, kuidas massimeedia kasutab oskuslikult ära avalikku hirmu kõneainet pakkuvatel teemadel (nagu ebaseaduslik sisseränne/immigratsioon) ja muudab need seeläbi võimsaks sõnumiks. Buonfino sõnul tõstab meedia esile kaht peamist hirmu, milleks on majanduslike ja sotsiaalsete probleemidega seotud hirmud. (2004, 28) Immigrantide kuvandi loomine meedia vahendusel riiki sisenemisel toodab töölisklassis hirme konkurentsi suurenemise üle töö leidmisel, haridusele ja saadavatele eluasemetoetustele (Ibid., 33).

Immigratsiooni kujutamine meedias võib inimestes üksikjuhtudel tekitada kaastunnet ning soovi põgenikke kaitsta. Teisel juhul aga võib tekkida tunne, et immigrandid kujutavad endast ohtu kultuurile ja ühiskonnale, sest neid on liiga palju. (Ibid., 29)

Immigratsioonidiskursus meedias on seotud paljuski julgeolekukaalutlustega, mis sisendavad ebakindlust enamikesse sotsiaalsetesse gruppidesse (Ibid., 34). Meedia taastoodab ühiskonnas gruppidevahelisi eelarvamusi. Tänapäeval on meedia poolt taasloodud hirm sissetuleva „teise” suhtes intensiivistuv avalik probleem, mis kujutab ohtu turvalisusele ja tervisele. Immigratsiooni kajastamine meedias on viimaste aastate jooksul kiiresti kasvanud ning tavaliselt eeldab see negatiivset alatooni, luues immigratsioonist tõsise probleemi. (Ibid., 35)

Negatiivset hoiakut kandvate ühiskondlik-sotsiaalsete pragmaatiliste argumentide seas on levinud hirmule rõhumine. Järgnevas näites on kasutatud metafoori „Pandora laegas”, mis viitab ohule, et immigrantidega kaasnevad mitmesugused ühiskondlikud probleemid. Ohu diskursus oli meedias vaadeldava perioodi jooksul küllaltki levinud, mis võis panustada negatiivsete hoiakute kujundamisse ühiskonnas.

.../ valitsuse otsus võtta vastu 150 ja lisanduvalt 20–30 pagulast avab Pandora laeka, sest pagulaste õigus kaasa tuua sugulasi suurendab Eestisse jõudvate pagulaste arvu tuhandeteni ./.../ Samuti suureneb tema [Helme] sõnul surve õiguskorrale, sest töötud ja võõras keskkonnas ennast frustreerunult tundvad migrandid hakkavad jõudsalt tõstma kuritegevuse taset, rääkimata võimalikest tänavarahutustest.” (Artikkel 16).

Teises argumendis on viidatud üleeuroopalisele julgeolekuohule terrorirühmituse Islamiriik võitlejate näitel. Lugeja hirmutundele rõhutakse veelgi, viidates artiklite kõrval illustreerivatele piltidele, kus on näha, et valdav osa põgenikest on meessoost isikud.

„Põgenike seas on tõepoolest väga palju noori tugevaid mehi. See tekitab küsimuse, kes nad on ja mis eesmärgil nad Euroopasse tulevad. /.../ Islami võitlejate ilmumisega Euroopasse suureneb kontinendil oluliselt ka võimalike terroriaktide oht.” (Artikkel 5).

Selles näites on ideoloogiliste kaalutlustega argumendid, rõhutades ohtu kultuurile ja heaoluühiskonna säilimisele. Selles artiklis luuakse eelarvamusi kultuuride erinevust rõhutades, mis kujundab arusaama „teise” kultuurist kui madalamast. Eelarvamused kinnistavad negatiivseid hoiakuid ühiskonnas, mis mõjub tolerantsuse kujunemisele.

Teises lausepooles on toodud implitsiitne viide ajaloolistele läbielamistele, mis võiks massilise sisserände kontekstis korduda, kuid mitte sõdade, vaid võimalikus Euroopa islamiseerumise kontekstis.

„Igal juhul immigrantide massid saavad olema raske katsumus praegusele lääne heaoluühiskonnale, kultuurile. Kaugemas tulevikus võib neist aga saada reaalne oht Euroopa tsivilisatsiooni eksistentsile tema kaasaegsel kujul.” (Artikkel 5).

4.3.2. Stereotüübid

Quasthoff defineerib stereotüüpi kui kindla veendumuse või uskumuse sõnalist väljendust, mis on suunatud teatud sotsiaalsele grupile (Wodak, Reisigl 1999, 182). Wilson, Guterrez märkasid, et viimastel aastatel on vähemusrahvustega seotud probleemid meediakajastuses keskendunud liigselt ebatavalistele elementidele, nagu näiteks noorte töötus, illegaalne immigratsioon või rassidevaheline vägivald (1995). Selline negatiivne rõhuasetus vähemusrahvuste osas on viinud uue rassiliste vähemuste stereotüübini – „probleemsed inimesed” ehk grupid, kes tekitavad või põhjustavad probleeme ühiskonnas laiemalt (Croteau, Hoynes 1997, 143–44).

Etnilised konfliktid võivad samuti väljenduda erinevates kõnestiilides, mis põhjustavad arusaamatust ja stereotüüpe ühiskonnas (Van Dijk 2008).

Küllaltki levinud oli madala kvalifikatsiooniga „õnneotsija” kuvand, mida järeldatakse loogiliselt sellest, et Aafrika riigid seostuvad inimestele tihti vaesuse ja vägivallaga. Selles näites on näha, et kultuuriliselt erineva taustaga sisserändajate suhtes on ühiskondlikult levinud teatud eelarvamused, mida on võib-olla võimendanud meedias kajastatavad immigratsiooniteemalised uudised teistest riikidest. Artiklis on näha semantikas otsest ühiskondliku probleemi tõstatamist seoses immigrantidega, millele antakse kaalu hüperbooli kasutamisega („parasiidid”, „terroristid”).

„.../sisserändajad ei ole enam mitte heade võimetega edasipüüdlilikud inimesed, vaid lihtsalt parema elu otsijad, tihtilugu ka parasiidid ja terroristid. Austraalia ja Kanada hakkasid õigel ajal sisserännet piirama..../USA ei teinud seda, jagab kuni tänini sünnijärgset kodakondsust kõigile, ning tulemus on käes.” (Artikkel 7).

Järgnevas tsitaadis on pagulase tähendus konstrueeritud ohvri rollis oleva isikuna, kes vajab rahvusvahelist kaitset. Selles artiklis on tugevalt rõhutatud humaansuse kaalutlustele, et igasugused pagulaste vastu suunatud teod on pagulase staatust omava isiku suhtes kindlasti kuritegu, millele tuleb karmilt reageerida. Samuti tuleneb kontekstist, et pagulasest räägitakse kui kannatajast riigi tegematajätmistest tõttu, mis kohustab omakorda liikmesriike lähtuvalt euroopalikele väärtustele konfliktis kannatavaid ohvreid abistama. Teema on üles kerkinud just seoses pagulaste vastu suunatud intsidendiga (katse süüdata pagulaskeskus).

„Pagulased on inimesed, kes on saanud rahvusvahelise kaitse. Kaitse surma, tagakiusamise, vägistamise ja piinamise eest. Kaitse seal, kus nende inimväärikus ja õigused on kaitstud, kus nad saavad olla inimesed.” (Artikkel 9).

4.3.3. „Meie” ja „nemad” konstruktsioon

Eristuse diskursust on proovitud luua isikuliste asesõnade „meie”-„nemad” vastandamisel. Eelnevates artiklite näidetes võis samuti näha vastandumise loomist kultuuriliste erinevuste ja teiste riikide näidete põhjal. Selles artiklis on üritatud tuua võrdlus, et ka eestlased on okupatsiooni ajal olnud sunnitud kodudest lahkuma. Artiklis on kasutatud retoorika ja demagoogia võtteid, mis rõhuvad lugeja südametunnistusele. Näiteks on kasutatud fraasi „meid ei huvita” või oma väite rõhutamiseks dramaatilist kõnekujundit nagu „Eesti või surm”.

„Miks me võtame seda nii iseenesestmõistetavana, et meie pagulastele nõukogude ajal varjupaika anti? Miks me arvame, et nüüd oleme korraka paremad neist, kes ei sündinud lääneriikides?”

„Võib-olla on palju pagulasi, keda kodumaal kiusatakse taga ja kellele Eesti ongi ainus valik. Eesti või surm. Aga me ei tea seda, sest meid ei huvita.” (Artikkel 6).

Järgnevas näites nähakse võimalust, et „neist” ei pea saama tingimata osa „meist”, kui on olemas alternatiivseid võimalusi, mida tuleks esmalt kaaluda. Siin vihjatakse ka

alternatiivsele võimalusele pakkuda rahalist toetust konfliktipiirkondade stabiliseerimiseks. Samas ei ole kindlasti välistatud pagulaste vastuvõtmine, kuid massimmigratsiooni probleemi see otseselt ei lahenda.

„Kui palju me siia pagulasi võtame, peab olema vabatahtlik. EL-i tasemel on vastu võetud meetmed, kuidas saab seda probleemi lahendada. Selleks ei pea olema nende riiki vastuvõtmine.” (Artikkel 20).

5. JÄRELDUSED

Antud uurimistöö eesmärgiks oli esiteks, anda ülevaade Euroopa maadesse massiliselt saabuvate pagulaste kriisi tagamaadest, sealhulgas eriti Liibüast ja Süüriast lähtuva näite alusel ning teiseks, konkreetselt sellest immigratsioonist tulenevate mõjude alusel käsitleda Eesti meedias ja ühiskonnas valitsevaid hoiakud, võttes aluseks diskursusanalüüsi metoodika.

Rahvusvaheliste inimkaubanduse poolt toetatud Süüria sõjapõgenike ja majanduspagulaste vool muutus 2015. aasta jooksul sedavõrd mastaapseks, et mitte ükski rahvusvaheline leping ei pidanud vastu inimvoolule Euroopasse, seejuures Türgi-Kreeka piire ületati nii paatidega kui ka jalgsi. Mis põhjustas aga suutmatuse selle illegaalse inimkaubandusega edukalt võidelda?

Esiteks, Euroopa Liit ei olnud massiliseks põgenikevooluks valmistunud, mida tõestas suutmatuse koheselt reageerida piiride turvamisega. Seejuures pole Euroopa Liit kunagi varem ELTL artiklit 78 ja 80 õigusliku alusena kasutanud ootamatu põgenike sissevoolu korral Euroopa Liitu.

Teiseks põhjuseks on aeglane tegevus, sest näiteks Euroopa Liit võttis karmimad meetmed kasutusele alles 2015. aasta septembris, kui otsustas sõjaliste meetmete kasutuselevõtmise inimkaubitsejate vastu. Lisaks võib öelda, et Euroopa Liidu tasandil vastu võetud otsustega ei nõustu mitmed liikmesriigid.

Eestis on pagulaskriisi käsitus ületanud ajakirjanduses tavapärase käsitluse viisi sellega, et pärast kevadisi Riigikogu valimisi asusid ajakirjanikud hoogsalt ründama EKRE poliitikuid, kes kahtlesid vajaduses EL jaotuskava meil kasutusele võtta – sellega tehti suur viga ja just ajakirjanikud süütasid osas rahvas uus-rassistliku meeleolu, mida võib pidada üheks põhjuseks, miks kujunes usaldamatus Eesti valitsuse vastu. Lisaks on pingeid tekitanud ka kooseluseadus, mis rahvas suurt vastumeelt tekitas ning kooseluseaduse vastuvõtmine oli inimesi valvsaks muutnud.

Vaadeldaval perioodil on meediakajastuses läbivalt tõstatatud ühiskonna tolerantsuse küsimus, mida on käsitletud poliitilise eliidi poolt seatavate eeskujude ja avalike hoiakute kontekstis. Tolerantsuse konteksti problematiseerimine võib viidata sellele, et poliitilisel maastikul üldised seatavad eeskujud ei ole kooskõlas ühiskonnas valitseva skeptilise suhtumisega pagulastesse/immigrantidesse ning valitsuse tegevusse.

Samuti võime 2015. aasta sündmustele tagasi vaadates öelda, et nende tagajärjena on ühiskond veelgi enam polariseerunud. Ka erinevate arvamustega artikleid analüüsid jääb

mustvalge mulje olukorrast, kus vahepealset varianti ei tundu olevat. See näitab ühtlasi väga selgelt, kuidas üksteisest mööda räägitakse, mis lõppkokkuvõttes on nõ surnud ring ja mis kahandab inimeste enesekindlust raskete olukordadega toime tulla. Seega ei saa tulemuseks olla tolerantne ühiskond, vaid paratamatult enamuse arvamus domineerib, surudes alla vähemusse kuuluva grupi arvamused. Selline ühiskond ei ole aga toimiv ning lõpuks põhjustab lagunemise nagu seda tõestas NSV Liidu ajalugu.

Levinumad diskursused meediakajastuses olid immigratsioon kui majanduslik võimalus ning immigratsioon Eesti kontekstis kui kasutamata võimalus ühiskonna arenguks (ühiskonna tolerantsemaks muutumine). Artiklites argumenteeriti pragmaatiliselt, kuna praktilise kasu või kahju esiletoomine on lugejale hästi mõistetav. Erinevate kõneisikute nagu poliitikute ja huvigruppide esindajate sõnavõttud tõid tugevalt esile immigratsioonist tuleneva kasu nii majanduslikult kui ka kultuuriliselt. Pagulaste huvide eest seisvate organisatsioonide esindajad on hakanud meediapilti tõstatama immigratsiooniga kaasnevat kultuurilist kasu, tuues esile erinevaid toetavaid argumente.

Samuti olid levinud ideoloogilised argumendid, mis põhinevad väärtushinnangutel ja ajaloolistel kogemustel. Negatiivsed ideoloogilised argumendid põhinesid reaalsel ohul kultuuri säilimisele. Selline emotsioonidele rõhumine on üks mõjusamaid viise, kuidas lugejani jõuda. Ühiskond põhineb ühisel keelel ja väärtustel, mis omandatakse pika protsessi käigus mitmete põlvkondade vältel. Järelikult, mida rohkem on üldiselt omaksvõetud hoiakuid, arvamusi ja seisukohti, seda tugevam nii vaimselt kui ka füüsiliselt on ühiskond.

Mitmes artiklis rõhuti solidaarsusele, millest tulenevalt on riik kohustatud aitama. Lisaks kasutati strateegilise võttena teiste riikide eeskujutõmist, mis oli sageli liialt üldistav ning eelarvamustel põhinev. Seega võis selliste võtete kasutamine teemapildi kujunemist kallutada. Sotsiaalse konstruktsiooni uuringud poliitika kujundamise protsessis on samuti näidanud, et poliitikakujundajad sageli tahtlikult konstrueerivad „hålbivaid” grupe, et luua vajadus kindla poliitika teostamise jaoks, mis säilitab *status quo*. Selline teoreetiline alus tõstatab küsimuse, kas solidaarsuse põhimõttel rajanev poliitika on vaid meetod kindla poliitika edendamiseks või humanne soov aidata kõiki abivajajaid? Praegu tundub, et tegemist on pigem poliitiliste kui majanduslike eesmärkidega, mida ka artiklites valitsevad hoiakud esindavad.

Meediakajastus kahtlemata mõjutab seda, kuidas me reaalselt maailma tõlgendame. Positiivset hoiakut kandvate artiklite domineerimine mõjutab ühiskondlike hoiakute muutumist

positiivses suunas. Samas näitab EUvox uuring, et eestlased on kriitiliselt meelestatud erineva taustaga sisserändajate suhtes. Pagulaste vastuvõtuga seonduvaid nii positiivseid kui ka negatiivseid artikleid analüüsid ja peavoolumeedia teemakäsitlusi jälgides on elanikud oma negatiivset hoiakut küllaltki tugevalt väljendanud erinevate massiimmigratsiooni vastaste protestidega, ka artikli kommentaariumides on valdav skeptiline suhtumine positiivse sisuga artiklitesse. Sellest võibki järeldada, et artiklite sisu on kallutatud, üritades mõjutada lugejat kindlas suunas. Nagu ka eelpool mainitud, olid analüüsitud artiklitest positiivset hoiakut kandvad artiklid ülekaalus, mis võib olla tingitud ka asjaolust, et kriisi süvenemine muudab paratamatuks asjaolu, et ka meedias domineerivad positiivse alatooniga artiklid.

Veel võib olulise tulemusena välja tuua ohudiskursuse domineerimise meedias. Ohudiskursus soodustab julgeolekuga seotud majanduslikke ja sotsiaalseid hirme. Eestil puudub otsene kogemus suurema arvu pagulaste vastuvõtmisel. Seega üritati enda väiteid toetada teiste riikide negatiivsete kogemustega, rõhutades ning süvendades hirmu võimaliku massiimmigratsiooni ees, mis seaks surve alla kogu sotsiaalsüsteemi, julgeoleku ja kultuuri säilimise. Ohudiskursus võis samuti soodustada eelarvamuste kujunemist ühiskonnas, mis mõjub tolerantsuse kujunemisele.

KOKKUVÕTE

Käesolev töö andis ajaloolise ülevaate praeguse sisserändekriisi tagamaadest ning pagulaste ja immigrantide vastuvõtuteemalisest mediakajastusest Eesti kontekstis aastatel 2014–2015, kui teema meediasse ilmus. Analüüsitavad artiklid on võetud kahest suuremast *online*-meediakanalist Postimees ja Eesti Päevaleht.

Töö eesmärgiks oli anda ülevaade sündmustest, mis viisid praeguse rändekriisini Euroopas ja milliste ühiste poliitikate ellurakendamisega proovis Euroopa Liit rändepoliitikat kontrollida aastatel 2009–2014. Sellest tulenevalt oli eesmärgiks käsitleda teemat meedia kõneainena Eesti kontekstis, sest teema on ühiskondlikult väga oluline. Analüüsitud artiklite põhjal oli võimalik teha objektiivseid järeldusi hetkel valitsevatest hoiakutest meedias ja ühiskonnas ning sellest, kuidas on ühiskondlikud hoiakud mõjutatud vaadeldud perioodil meedias levinud erinevate diskursuste poolt ja vastupidi.

Esimeses peatükis on antud ülevaade rändekriisi tagamaadest Liibüa ja Süüria kontekstis ning sellest, milline oli Araabia Kevade sündmuste tagajärg eelpoolnimetatud riikide jaoks. Süürias jäi võimule president Bashar al-Assad, kelle karmikäeline valitsemine viis võimuvõitluseni erinevate domineerivate sõjaväeliste ja tsiviilisikutest koosnevate gruppide vahel. Liibüas kukutati president Muammar Gaddafi valitsus, kuid uus valitsus püsis nõrgana ning ei suutnud peatada valitsevat korruptsiooni. Selline sündmuste kulg tekitas soodsa pinnase terrorismi tekkeks, mis andis rahvale viimase ajendi konfliktikoldest lahkumiseks.

Teises peatükis on käsitletud Euroopa Liidu rändepoliitikat hõlmavaid direktiive ning seadusi, millega üritati kontrollida sisserännet liikmesriikidesse. Euroopa Liit ei ole valmistunud massiliseks sisserändeks, millest annavad kinnitust mitmed direktiivid, mis on hetkel täiendamisel. Dublini määrus, mis tähendab, et asüülitaotlejad ELi ühises sisseränderuumis on selle riigi vastutada, kuhu nad jõuavad, ning teistel EL liikmesriikidel on võimalus varjupaigataotlus tagasi lükata ning sisserändajad esialgsesse sisserände riiki tagasi saata, praktikas enam ei toimi (2015. aastaga sisenes Euroopa Liitu üks miljon inimest). Dublini määrust võib pidada Schengeni eeltingimuseks, mis aga tähendab, et esimese tühistamine seab ohtu Schengeni ühenduse sisepiiride kaotamise printsiibi ning mille kokkuvarisemine tähendaks tõsiste pingete tekkimist liikmesriikide vahel. Samuti ei ole Euroopa Liit varem ELTL artiklit 78 lõiget 3, mis tähendab ootamatut sisserännet liikmesriikidesse, õigusliku alusena kasutanud. Lisaks ei ole ebaseadusliku rände vastu võitlemisel saanud ELi suur edu,

kuna liikmesriikide vahelised ebakõlad välistavad koostöövõimaluse ühise probleemi vastu võitlemisel.

Kolmandas peatükis on antud ülevaade töös kasutatavast teoreetilisest raamistikust.

Uurimustöö teoreetiline raamistik põhineb representatsiooniteoorial ja „teise” konstrueerimisel, mis on meediakajastuses oluline, kuna kujundab avaliku arvamuse diskursust. Immigratsioonidiskursus on olemuselt väga mitmetahuline, tõstatades erinevate agendade tasanditele ning seega kujunevad isiklikud arvamused just meediast saadava informatsiooni põhjal. Eesti range immigratsioonipoliitika ja 2014. aastal läbi viidud varjupaigategemaline uuring on ühiskondlike hoiakute kohta kinnitanud, et Eesti elanikud suhtuvad sisserändajatesse ja pagulastesse skeptilisemalt kui enamik Euroopa Liidu liikmesriikide elanikke. Samas võib positiivseks pidada seda, et meedias on sellel teemal tekkinud avalikud debatil, mis võivad muuta avatumaks ka poliitilise tasandi.

Valimisse on kaasatud pagulaste vastuvõttu käsitlevad *online*-meedia artiklid (20 artiklit vaadeldud perioodil) Eesti kontekstis. Uurimustöös on analüüsimeetodiks valitud diskursusanalüüs, mis võimaldas esile tuua representatsiooni ja tekstis peituvaid sügavamaid tähendusi.

Peamiste uurimustulemuste põhjal saab järeldada, et alates 2014. aasta teisest poolest ehk probleemi esilekerkimisest meedias oli teemakäsitlus Eesti kontekstist lähtuvalt valdavalt positiivne. Samas on erinevatest avaliku arvamuse uuringutest näha negatiivsemat hoiakut pagulaste vastuvõtmise suhtes, mis meediaväljaannetes nii silmapaistvalt esile ei tulnud.

Vaadeldava perioodi artiklites domineerisid ühiskondlikku ja majanduslikku kasu ning solidaarsust käsitlev diskursus. Pagulaste teema aktuaalsuse tõttu toimub ka meedias aktiivne debatt, millesse panustavad eelkõige ajakirjanikud, kuid oli näha ka erinevate erakondade liikmete ning pagulastega seotud organisatsioonide aktiivset osavõttu antud teemakäsitluses. Kahjuks on probleemi käsitlemisel pööratud enim tähelepanu oma seisukohtade tõestamisele, kuid reaalseid lahendusi pagulaste vastuvõtmise osas pole otseselt välja toodud.

SUMMARY

OVERVIEW OF TODAY'S IMMIGRATION CRISIS IN EUROPEAN UNION AND DISCOURSE ANALYSIS OF PREVALENT ATTITUDES IN ESTONIAN MEDIA AND SOCIETY

Evelin Marjamägi

This bachelor thesis gives an overview of the main historical reasons why the current refugee crisis has occurred today, and analyses the public opinion and the acceptance of refugees in the Estonian media in 2014–2015 when this issue became topical. The analysis is based on two larger online media portals, *Postimees* and *Eesti Päevaleht*. The articles were included based on the topic: refugees and immigration in the context of Estonia. The main aim of the thesis is to understand the reasons behind the today's refugee crisis and discuss the topic of immigration as the focus of media coverage. Immigration and refugee crisis are definitely significantly complicated topics. The analysed period allows us to determine how the public opinion may have been influenced by the dominant media discourses or vice versa. The research draws on the theory of representation and the construction of the „other”. The construction of the „other” has a relevant role in the media in shaping the public discourses, and the media has a huge influence on how information reaches the public. Despite the fact that over the years Europe has facilitated immigration and is currently struggling with handling the refugee crisis, Estonia has remained a non-multicultural society. One of the reasons has definitely been the strict immigration policy, as well as distrust among the people. The public therefore largely does not have a personal experience with refugees and immigrants as they have, for example in Germany, Sweden or France. The lack of personal experience means that the media plays a more influential part in forming personal opinions and prejudices.

Discourse analysis was used as the method, which helped identify deeper meanings in the analysed articles (20 articles from the period).

Based on the main results, it can be concluded that the main structural factors which started the refugee crisis and paved the way for the emergence of terrorist groups were Libya's instability that allowed corruption to thrive in the country, and the dictatorial governance of Syria's ruler Bashar Al-Assad. That released a massive wave of people fleeing to Europe. The European Union is having difficulties in strengthening border control and combating human

traffickers. The reason behind that is a lack of cooperation between Member States. Turkey, Italy and Greece have their own interests in strengthening their position in the EU. The result is the opposite of stabilizing the situation. The aforementioned countries are coordinating the human trafficking operations, which is exacerbating the problem.

On the basis of the discourse analysis it can be concluded that when the refugee crisis first appeared in the media coverage in the second half of 2014, the portrayal of refugees and immigrants in the media was positive and which has not changed as well in 2015. With regard to asylum seekers in Estonia, articles with a positive attitude were dominant and the argumentation was based on claims that refugees would enrich the society culturally and people would become more tolerant than they previously were. Despite the positive media coverage, the public opinion remained sceptical.

The content of the articles concerning immigrants and refugees has often been quite generalizing, which may be distancing for the readers and does not address them on a personal level. The most common way of supporting one's claims was comparison with other countries, but again that was general, without specific examples.

Towards the end of 2015, the topic has been extensively covered in the media and on the governmental level. The European Union has actively started the relocation of refugees based on the principle of solidarity. However, future developments are difficult to predict due to the extreme intensity and unpredictability of the situation.

KASUTATUD KIRJANDUS

Ametlikud EL ja ÜRO juriidilised dokumendid, seadused

Chateau, C. (2015). Sisserändepoliitika. Euroopa Liidu kodulehekül. WWW: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/et/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.12.3.html (27.09.2015)

Crossings of Mediterranean Sea exceed 300,000, including 200,000 to Greece (2015). UNHCR ametlik kodulehelül. WWW: <http://www.unhcr.org/55e06a5b6.html> (14.12.2015)

ELi aluslepingud (2015). Euroopa liidu kodulehekül. WWW: http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/index_et.htm (29.09.2015)

Enhancing co-operation to prevent trafficking in human beings in the mediterranean region (2013). OSCE Kodulehekül. WWW: <http://www.osce.org/secretariat/108481?download=true> (07.10.2015)

Komisjoni teatis Euroopa parlamendile, nõukogule, Euroopa majandus- ja sotsiaalkomiteele ning regioonide komiteele. Euroopa rände tegevuskava (2015). Euroopa Komisjoni Kodulehekül. PDF: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/communication_on_the_european_agenda_on_migration_et.pdf (01.10.2015)

Syrian Arab Republic. 2015 UNHCR country operations profile – Syrian Arab Republic (2015). UNHCR ametlik kodulehekül. WWW: <http://www.unhcr.org/pages/49e486a76.html> (16.12.2015)

The sea route to Europe: The Mediterranean passage in the age of refugees. UNHCR ametlik kodulehekül. WWW: <http://www.unhcr.org/5592bd059.html> (15.12.2015)

Turkey. 2015 UNHCR country operations profile – Turkey (2015). UNHCR ametlik kodulehekül. WWW: <http://www.unhcr.org/pages/49e48e0fa7f.html> (15.12.2015)

Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadus. Vastu võetud 14.12.2005 – RT I 2006, 2, 3

Stockholmi programm – avatud ja turvaline Euroopa kodanike teenistuses ja nende kaitsel (2009). Euroopa Liidu Nõukogu kodulehekül. WWW: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=ET&f=ST%2017024%202009%20INIT> (25.09.2015)

Monograafid ja raportid

Aziz, N.A., Monzini, P., Pastore, F. (2015). The Changing Dynamics of Cross-border Human Smuggling and Trafficking in the Mediterranean. – New-Med research network. URL http://www.iai.it/sites/default/files/newmed_monzini.pdf (10.09.2015)

Lesch, D., W. (2013). Syria: The Fall of the House of Assad. Cornwall : Yale University Press Publishing. (07.03.2015)

Fairclough, N. (1995). Critical Discourse Analysis. Boston: Addison Wesley.

Fairclough, N. (1993). Discourse & Society. – Sage Publications. PDF: http://uk.sagepub.com/sites/default/files/upm-binaries/40483_17a.pdf (19.10.11)

Fairclough, N (1989). Language and Power. Harlow: Addison Wesley Longman Limited.

Gaub, F., Laban, A. (2015). Arab futures: Three scenarios for 2025. – EU Institute for Security Studies Report, No. 22. PDF:http://www.iss.europa.eu/uploads/media/Report_22_Arab_futures.pdf (15.09.2015)

Hall, S. (1997). Representation. Cultural representations and signifying Practices. London: SAGE

Lehtonen, M. (2000). The Cultural Analysis of Texts. London : Sage Publications Ltd.

Price, V., Roberts, D. F (1987). Public Opinion Processes. Handbook of Communications. London & New Delfi: Sage.

Simons, G. (2003). Libya and the West. From independence to Lockerbie. Oxford : Centre for Libyan Studies.

Van Dijk, T., Cashmore, E. (2004). Racist Discourse. – Website Teun A. van Dijk, pp. 352. PDF: <http://www.discourses.org/OldArticles/Racist%20discourse.pdf> (16.10.2015)

Van Dijk, T. (2008). Discourse and power. New York : Palgrave Macmillan.

Weinberg, L. (2013). Democracy and Terrorism: Friend or Foe? New York : Routledge Publishing.

World Report 2015: Libya (2015). Human Rights Watch. WWW:<https://www.hrw.org/world-report/2015/country-chapters/libya> (12.09.2015)

Uurimused, uuringud, teadusartiklid

Buonfino, A. (2004). Between unity and plurality: the politicization and securitization of the discourse of immigration in Europe. *New Political Science*, 26: 1, 24-37. PDF: http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=11&sid=5f8d69ed-b591-4e00-b940-5a079d8e93f1%40sessionmgr4003&hid=4204_ (06.11.2015)

Cameron, B., T. (2014). Reflections on Refugee Studies and the Study of Refugees: implications for Policy Analysts. – *Journal of Management & Public Policy*, Vol. 6, No. 1. WWW: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=19&sid=1a5cf202-7b15-489f-955a-5cc70f09bb34%40sessionmgr4002&hid=4207> (14.12.15)

Croteau, D., Hoynes, W. (1997). *Media/Society : Industries, Imagies, and Audiences*. Thousand Oaks: Pine Fprge Press, Sage Publications Inc.

Darwish, H. (2014). Trajectories and Outcomes of the „Arab Spring”: Comparing Tunisia, Egypt, Libya and Syria, *Institute of Developing Economies*, No. 456. PDF: <http://www.ide.go.jp/English/Publish/Download/Dp/pdf/456.pdf> (7.09.2015)

Eesti elanike teadlikkus ja hoiakud pagulasküsimustes (2014), Saarpoll, PDF: https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/Uuringud/Kodakondsus_ja_r2nne/2014_pagulasuuring_aruanne.pdf (21.10.2015)

Kaska, V. (2010). *Ajutine ja korduvränne: Empiirilised tõendid, kehtiv kord ja tulevikuvõimalused Eestis*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Libyan Civil War (2015). Wikimedia. WWW: (kasutatud september 2015) http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Libyan_Civil_War.png (21.10.2015)

Masso, A. & K. Nurmela (2011) *Uusimmigrantide kohanemine Eestis. Integratsiooni monitooring 2011*. Kultuuriministeerium. AS Emor, SA Poliitikauuringute Keskus Praxis, Tartu Ülikool. WWW: http://www.kul.ee/sites/default/files/integratsiooni_monitooring_2011.pdf (23.10.2015)

McCombs, M. & A. Reynolds (2009). *How the News Shapes Our Civic Agenda*. Bryant, J. & M. B. Oliver (Toim), *Media Effects. Advances in Theory and Research*. New York: Routledge.

MENA Quarterly Economic Brief (2014). The World Bank, No. 2. PDF: http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/MNA/QEBissue2January2014_FINAL.pdf (17.09.2015)

Männik, E. (2012). Süüria erinevate huvide ristumispunktis. – *Rahvusvaheline Kaitseuuringute Keskus*. WWW: <http://www.icds.ee/et/publikatsioonid/artikkel/suuria-erinevate-huvide-ristumispunktis/> (22.09.2015)

Popular Protests in North Africa and The Middle East (V): Making sense of Libya (2011). International Crisis Group, No. 107. PDF:

<http://www.crisisgroup.org/~media/Files/Middle%20East%20North%20Africa/North%20Africa/107%20->

[%20Popular%20Protest%20in%20North%20Africa%20and%20the%20Middle%20East%20V%20-%20Making%20Sense%20of%20Libya.pdf](http://www.crisisgroup.org/~media/Files/Middle%20East%20North%20Africa/North%20Africa/107%20-%20Popular%20Protest%20in%20North%20Africa%20and%20the%20Middle%20East%20V%20-%20Making%20Sense%20of%20Libya.pdf) (17.09.2105)

Reisigl, M. & Wodak, R. (1999). Discourse and racism: European perspectives. – Annual Reviews, vol.28, 176-199. PDF:

<http://www33.homepage.villanova.edu/edward.fierros/pdf/wodak~discourse%20and%20racism.pdf> (14.11.2015)

Williams, C. (2014). Refugees and social theory: from the politics of „bare life” to refugees as political subjects. – *Acta Academica Journal*, 46(4). WWW:

<http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=20&sid=1a5cf202-7b15-489f-955a-5cc70f09bb34%40sessionmgr4002&hid=4207> (17.12.2015)

Koduleheküljed

Anderson, J., L. (2015). The Unravelling. – The New Yorker. URL WWW:

<http://www.newyorker.com/magazine/2015/02/23/unravelling> (12.09.2105)

Eesti valijad on immigrantide kohandumise suhtes Euroopa nõudlikemad (2014). Delfi. WWW:

<http://www.delfi.ee/archive/eesti-valijad-on-immigrantide-kohandumise-suhtes-euroopa-noudlikemad?id=68719313> (25.10.2015)

Jones, S., Shaheen, K. (2015). Syrian refugees: four million people forced to flee as crisis deepens. – The Guardian. WWW:

<http://www.theguardian.com/global-development/2015/jul/09/syria-refugees-4-million-people-flee-crisis-deepens> (12.09.2015)

Joscelyn, T. (2014). Analysis: Islamic State snuff videos help to attract more followers. *The Long War Journal*. WWW:

http://www.longwarjournal.org/archives/2014/11/analysis_islamic_sta_1.php (19.09.2015)

Libya violence: Activists beheaded in Derna (2014). BBC News. WWW:

<http://www.bbc.com/news/world-africa-30011640> (19.09.2015)

Libya's civil war: That it should come to this (2015). The Economist. WWW:

<http://www.economist.com/news/briefing/21638123-four-year-descent-arab-spring-factional-chaos-it-should-come> (19.09.2015)

Merkel kaitses Saksamaa põgenikepoliitikat (2015). Postimees. WWW:

<http://maailm.postimees.ee/3433781/merkel-kaitses-saksamaa-pogenikepoliitikat> (17.12.205)

Morajea, H., Cunningham, E. (2015). Libyan gains may offer ISIS a base for new attacks. – The Washington Post. WWW:

https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/in-libyas-civil-war-the-islamic-state-shows-itself-as-the-main-threat/2015/06/06/65766592-0879-11e5-951e-8e15090d64ae_story.html (11.09.2015)

Niin, M. (2015). Tsahkna: Piirikontrollist pole Kreekas juttugi, põgenikud saadetakse võimalikult sujuvalt läbi riigi Euroopa poole. – Postimees. WWW:

<http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/tsahkna-piirikontrollist-pole-kreekas-juttugi-pogenikud-saadetakse-voimalikult-sujuvalt-labi-riigi-euroopa-poole?id=72914133> (11.10.2015)

Pack, J., Toaldo, M. (2015). Why picking sides in Libya wont work: The West needs to get serious about negotiations to end the civil war. – Foreign Policy. WWW:

<http://foreignpolicy.com/2015/03/06/libya-civil-war-tobruk-un-negotiations-morocco/> (20.09.2015)

Pignal, S. (2010). Kreeka piirid – Euroliidu nõrk lüli. Postimees. WWW:

<http://majandus24.postimees.ee/360576/kreeka-piirid-euroliidu-nork-luli> (05.09.2015)

Saksamaa laiendab inimkaubanduse vastaseid operatsioone Vahemerel (2015) – *Postimees*. WWW: <http://maailm.postimees.ee/3330137/saksamaa-laiendab-inimkaubanduse-vastaseid-operatsioone-vahemerel> (10.10.2015)

Schmitt, E., Kirkpatrick, D., D. (2015). Islamic State Sprouting Limbs Beyond Its Base. – The New York Times. WWW:

http://www.nytimes.com/2015/02/15/world/middleeast/islamic-state-sprouting-limbs-beyond-mideast.html?_r=3 (19.09.2015)

Stephen, C. (2014). War in Libya – The Guardian briefing. – The Guardian. WWW:

<http://www.theguardian.com/world/2014/aug/29/-sp-briefing-war-in-libya> (19.09.2015)

Suurkask, H. (2013). Massimõrvadele lõpu tegemine pole ainult „ameerika imperialistide” küsimus. – Delfi. WWW: <http://forte.delfi.ee/news/militaaria/massimorvadele-lopu-tegemine-pole-ainult-ameerika-imperialistide-kusimus?id=66662889> (13.09.2015)

Süüria (2014). Vabariigi Valitsuse Kodulehekülg. PDF:

https://valitsus.ee/sites/default/files/file_attach/suuria.pdf (11.09.2015)

Syria's Ethnic and Religious Divisions (2012). Fragile States. WWW:

<http://www.fragilestates.org/2012/02/20/syrias-ethnic-and-religious-divides/> (22.09.2015)

Taub, A. (2015). Europe's refugee crisis, explained. – Vox. WWW:

<http://www.vox.com/2015/9/5/9265501/refugee-crisis-europe-syria> (09.09.2015)

Zalan, E. (2015a). Balkans migrant route in EU spotlight. – *EUobserver*. WWW:

<https://euobserver.com/migration/130615> (27.09.2015)

Zalan, E. (2015b). Eastern EU states agree joint border patrols. –*EUobserver*. WWW: <https://euobserver.com/migration/130711> (27.09.2015)

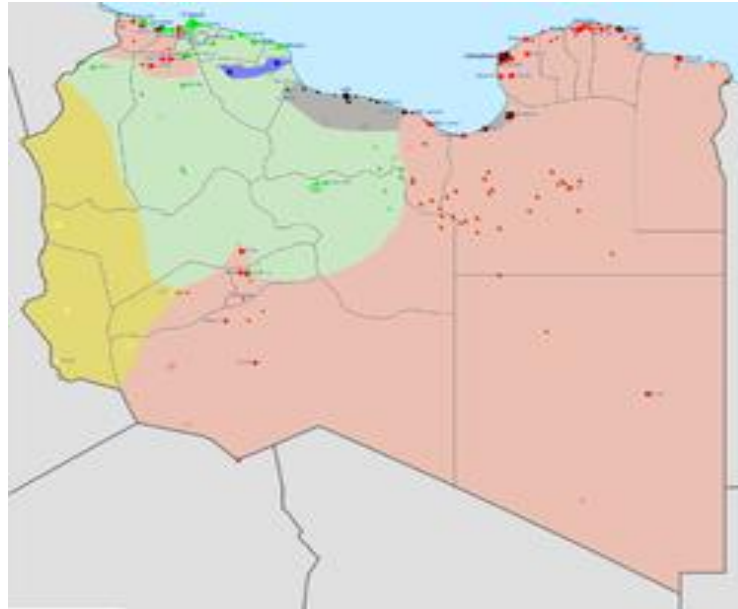
Varjupaigaõigus ja Euroopa Liit (2015). Riigikogu kodulehekül. PDF: http://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2015/01/Teemaleht_7_2015.pdf (25.09.2015)

Visser, P., S., Holbrook, A., Krosnick, J., A. (2007). Theories of Public Opinion Formation and Change Part II. – Stanford Kodulehekül. PDF: <https://pprg.stanford.edu/wp-content/uploads/2008-Knowledge-and-Attitudes-Chapter.pdf> (30.11.2015)

William, A. & S. Blinder (2013). Migration in the News: Portrayals of immigrants, Migrants, Asylum seekers and Refugees in National British Newspapers, 2010 to 2012. Migration Observatory report, COMPAS, University of Oxford. PDF: <http://www.migrationobservatory.ox.ac.uk/sites/files/migobs/Report%20-20migration%20in%20the%20news.pdf> (06.11.2015)

LISAD

Lisa 1: Liibüa jaotatud erinevate võimukandjate vahel

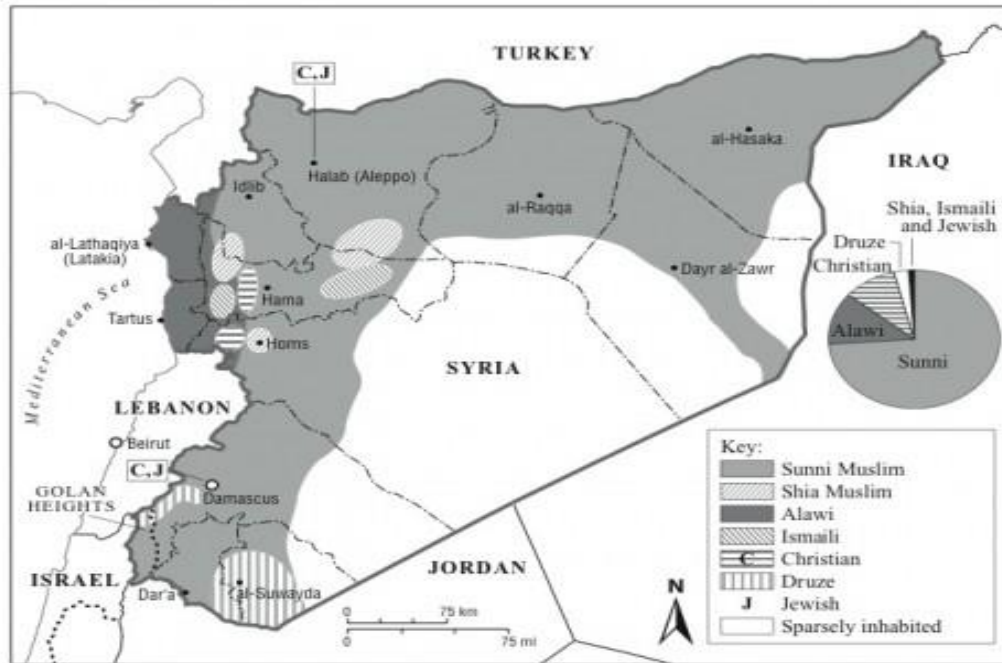

- ▮ Tobruk-led Government ja Zintan Brigades
- ▮ New General National Congress ja Libya Shield Force
- ▮ Islamic State of Iraq and the Levant ja Ansar al-Sharia
- ▮ Kohalike vägede kontrolli all olevad alad
- ▮ Tuareg väed

Joonis 1. Libyan Civil War (2015). Wikimedia

Allikas: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Libyan_Civil_War.png

Lisa 2: Süüria etniline mitmekesisus

7.1

Joonis 2. Religious Divisions (2012). Fragile States

Allikas: <http://www.fragilestates.org/2012/02/20/syrias-ethnic-and-religious-divides/>

Lisa 3: Diskursusanalüüsi kava

Diskursusanalüüs võimaldab tekstist sügavamate tähenduste tuvastamist, millest lähtuvalt olen koostanud diskursusanalüüsi kava:

1. Hoiakud ja Argumentatsiooni viisid:

- Positiivsete ja negatiivsete hoiakute väljendumine artiklites
- Ideoloogilised
- Pragmaatilised
- Strateegilised

2. Pagulaste/immigrantide kujutamine

- Stereotüübid
- „meie-nemad“ konstruktsioon

3. Semantika – tähendus ja tõlgendus

- Semantilised rollid (domineeriv isik, ohver,)
- Sõnavaravalik
- Sidusus (nt põhjuslikkus)

4. Tähenduslikud stuktuurid: erinevad kõnekujundid (metafoorid, võrdlus jne)

Lisa 4: Diskursusanalüüsi valim

Artikli number	Link	Pealkiri	Autor	Kuupäev
1	http://arvamus.postimees.ee/3137499/ruuben-kaalep-liialdamisest-ja-tasakaalukusest	Liialdamisest ja tasakaalukusest	Ruuben Kaalep	27.03.15
2	http://arvamus.postimees.ee/3339669/rein-veidemann-kolmanda-arkamisaja-ootel	Kolmanda ärkamisaja ootel	Rein Veidemann	25.09.15
3.	http://epl.delfi.ee/news/arvamus/inimlik-pagulastesse-suhtumine-ravib-uhiskonda?id=72734137	Inimlik pagulastesse suhtumine ravib ühiskonda	Kaisa Üprus-Tali	20.10.15
4	http://epl.delfi.ee/news/arvamus/eva-hoffman-mis-teeb-laanlased-vastuvotlikuks-aarmusislami-sonumile?id=70286781	Põgenemine vabaduse eest	Eva Hoffmann	04.12.14
5	http://arvamus.postimees.ee/3323847/ants-laaneots-kas-immigrandid-uputavad-euroopa	Kas immigrandid uputavad Euroopa?	Ants Laaneots	11.09.15
6	http://arvamus.postimees.ee/2785854/marian-manni-karmavolg	Karmavõlg	Marian Männi	7.05.14
7	http://arvamus.postimees.ee/3172313/georg-kirsberg-kas-sallivus-voi-reaalpoliitika	Georg Kirsberg: Kas sallivus või reaalspoliitika?	Georg Kirsberg, Toomas Randlo	28.04.15
8	http://arvamus.postimees.ee/3173453/uku-sarekanno-miks-peaksime-tahtma-vahemere-pogenikke	Miks peaksime tahtma Vahemere põgenikke?	Uku Särekanno	29.04.15
9	http://www.postimees.ee/3315421/ilves-ootab-koigi-parlamendierakondade-seisukohta-vao-keskuse-suutamise-kohta	President Toomas Hendrik Ilves ootab kõigi parlamendiserakondade avalikku ja ametlikku seisukohta seoses Vao pagulaskeskuse süütagamisega	Andres Einmann, Merike Teder, Tiina Kaukvere, Liisa Tagel	3.09.15

Artikli number	Link	Pealkiri	Autor	Kuupäev
10	http://epl.delfi.ee/news/eesti/vahemalt-pooled-varjupaigataotlejad-on-toole-lainud?id=72574047	Vähemalt pooled varjupaigatöötajad on tööle läinud	Hendrik Kuusk	30.09.15
11	http://pluss.postimees.ee/3229977/ilmar-raag-20-aastat-hiljem	Ilmar Raag: 20 aastat hiljem	Ilmar Raag, Argo Ideon	18.06.15
12	http://arvamus.postimees.ee/3220805/kas-rootsi-uhiskonnas-valitseb-immigratsiooni-teemal-tsensuur	Kas Rootsi ühiskonnas valitseb immigratsiooni teemal tsensuur?	Toomas Randlo	10.06.15
13	http://pluss.postimees.ee/3324189/vabatahtlikud-ootavad-pagulasi-avasuli	Vabatahtlikud ootavad pagulasi avasüli	Nils Niitra	10.09.15
14	http://epl.delfi.ee/news/arvamus/kui-annaks-vahemusrahvustele-voimaluse?id=72171221	Kui annaks vähemusrahvustele võimaluse?	Indrek Saar	10.08.15
15	http://epl.delfi.ee/news/arvamus/juhtkiri-eesti-ei-usu-sallimatust?id=71297723	Juhtkiri: Eesti ei usu sallimatust	Puudub	22.04.15
16	http://www.postimees.ee/3267965/mart-helme-valitsus-avas-pandora-laeka	Valitsus avas Pandora laeka	Piret Lakson	21.07.15
17	http://epl.delfi.ee/news/arvamus/sisserandaja-tee-eesti-rikkamaks?id=72756873	Sisserändaja teeb Eesti rikkamaks	Silver Tambur	22.09.15
18	http://arvamus.postimees.ee/2759724/edu-soltub-eesti-ettevotete-omanike-tarkusest	Edu sõltub Eesti ettevõtete omanike tarkusest	Marti Aavik	12.04.14
19	http://epl.delfi.ee/news/arvamus/terhi-paaskyla-malmstrom-multikultuursuse-ees-kapakil?id=68619285	Multikultuursuse ees käpakil	Tehri pääskylä-Malmström	7.05.14
20	http://epl.delfi.ee/news/eesti/indrek-tarand-euroopa-uhisarmee-seisab-poliitikute-tahte-taga-ja-olga-sotnik-immigrantide-voolu-eestisse-aitab-ara-hoida-arenguabi?id=68684749	Indrek Tarand: Euroopa Ühisarmee seisab poliitikute tahte taga ja Olga Sõtnik: Immigrantide voolu aitab ära hoida arenguabi	Urmas Jaagant	16.05.14